

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Barbara Godec

Mentor:izr. prof. dr. Marjan Malešič

**SOCIALNI IN HUMANITARNI UČINKI
ZATONA OBVEZNIŠKE VOJSKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO

KAZALO.....	1
KAZALO TABEL.....	5
KAZALO GRAFOV IN SLIK.....	6
SEZNAM KRATIC.....	7
UVOD.....	8
1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL.....	10
1.1 Opredelitev predmeta proučevanja.....	10
1.2 Cilji proučevanja.....	11
1.3 Temeljni pojmi.....	11
<i>1.3.1 Oborožene sile, vojska, vojaška organizacija.....</i>	<i>11</i>
<i>1.3.2 Obvezniške in poklicne (profesionalne) oborožene sile ter proces profesionalizacije.....</i>	<i>12</i>
<i>1.3.3 Vojaška dolžnost (obveznost).....</i>	<i>13</i>
<i>1.3.4 Ugovor vesti in oporečništvo.....</i>	<i>14</i>
<i>1.3.5 Civilno in alternativno služenje.....</i>	<i>14</i>
<i>1.3.6 Humanitarnost.....</i>	<i>15</i>
1.4 Hipoteze.....	15
1.5 Metode dela.....	15
1.6 Struktura diplomske naloge.....	16
2. OBDOBJE MNOŽIČNIH ARMAD IN UGOVOR VESTI VOJAŠKI DOLŽNOSTI PO 2. SV. V.....	18
3. TRENDI V OS SODOBNIH INDUSTRIJSKO RAZVITIH DRŽAV.....	21
3.1 Politične in varnostne spremembe.....	21
3.2 Spremembe v družbi in vpliv ekonomskega in tehnološkega napredka.....	22
3.3 Novi viri ogrožanja.....	23
3.4 Proces profesionalizacije.....	24

4. PREMIKI K PROFESIONALIZACIJI OBOROŽENIH SIL V EVROPI ..	25
4.1 Dejavniki, ki pospešujejo razvoj procesa profesionalizacije	25
4.1.1 Sociopolitični in geopolitični dejavniki	25
4.1.2 Uporaba oboroženih sil (<i>force projection</i>).....	26
4.1.3 Razvoj tehnologije	26
4.1.4 Ekonomski dejavnik.....	27
4.1.5 Demografski dejavnik.....	29
4.2 Dejavniki, ki zavirajo razvoj procesa profesionalizacije	30
4.2.1 Notranjepolitični dejavniki	30
4.2.2 Ekonomski dejavniki	31
4.2.3 Geostrateški položaj države	32
5. Naborniški sistem ali poklicne oborožene sile?.....	33
5.1 Nemčija.....	33
5.2 Avstrija	38
5.3 Češka.....	41
5.4 Italija.....	43
5.5 Francija	44
5.6 Nizozemska.....	45
6. POSLEDICE ZATONA OBVEZNIŠKE VOJSKE NA SOCIALNEM IN HUMANITARNEM PODROČJU – PRIMER SLOVENIJE	47
6.1 Vprašanje popolnjevanja in proces profesionalizacije oboroženih sil.....	47
6.2 Nadomestno civilno služenje v Sloveniji.....	53
6.2.1 Zakonska ureditev pravice do ugovora vesti in civilnega služenja	53
6.2.2 Povračilo stroškov s strani Ministrstva za obrambo	54
6.2.3 Izbor institucij in organizacij	56
6.3 Rdeči križ	58
6.3.1 Rdeči križ Slovenije	58

6.3.2 Nadomestno civilno služenje v RKS.....	59
6.4 Slovenska karitas	62
6.4.1 Predstavitev in poslanstvo Slovenske karitas	62
6.4.2 Nadomestno civilno služenje v Slovenski karitas	63
7. ZAKLJUČEK	71
8. LITERATURA	75
9. PRILOGE.....	80

KAZALO TABEL

Tabela 1: Odnos nemške javnosti do naborniškega sistema popolnjevanja.....	34
Tabela 2: Odnos nemške javnosti do naborniškega sistema popolnjevanja: glede na starost.....	34
Tabela 3: Porabljena finančna sredstva v SIT	55
Tabela 4: Civilno služenje v številkah.....	57
Tabela 5: Delež obrambnega proračuna v obdobju od 1995 do 2001 v državah NATO	82
Tabela 6: Delež obrambnega proračuna v obdobju od 1995 do 2001 v nekaterih ostalih državah EU in Švici.....	82

KAZALO GRAFOV IN SLIK

Graf 1: Primerjava deležev obrambnih proračunov NATO – EU/Švica.....	83
Slika 1: Struktura delovanja Karitas v Sloveniji	84

SEZNAM KRATIC

AI – Amnesty International

EU – Evropska unija

KoV – kopenska vojska

MNZ – Ministrstvo za notranje zadeve

MORS – Ministrstvo za obrambo

NATO – North Atlantic Treaty Organization

NDR – Nemška demokratična republika

OS – Oborožene sile

RK – Rdeči križ

RKS – Rdeči križ Slovenije

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika

Ur. l. RS št. – Uradni list Republike Slovenije številka

VE – Vojna enciklopedija

VL – vojno letalstvo

VM – vojna mornarica

WRI – War Resisters' International

ZDA – Združene države Amerike

ZSSR – Zveza sovjetskih socialističnih republik

1. sv. v. – prva svetovna vojna

2. sv. v. – druga svetovna vojna

UVOD

O obvezniških oboroženih silah lahko govorimo od francoske revolucije dalje, ko je Napoleon z dekretom določil vojaško obveznost za vse moške državljane. Kljub temu, da opravljanje vojaške službe ni bila samo dolžnost, temveč tudi čast, so nekateri posamezniki oporekali nošenju orožja, izvajanju vojaške službe in udejstvovanju v vojski na sploh. Inštitut ugovora vesti se je v zahodnoevropskih državah pojavil že pred prvo svetovno vojno, medtem ko se je na vzhodu uveljavil šele po hladni vojni. Razsežnost pojava je vsekakor posledica sprememb v družbi in nepripravljenosti služenja v vojaški uniformi med mladimi fanti.

Spremenjene družbene razmere, nastale po hladni vojni, niso botrovale le spremembam v družbi, politiki, odnosom med državami, temveč tudi spremembam v vojaških organizacijah. Trendi sprememb v oboroženih silah so opazni na več področjih. Spremenila se je struktura sil in njihove naloge glede na grožnje, ki se pojavljajo v mednarodnem okolju. Grožnje ne predstavlja več jedrska oboroževalna tekma med vzhodom in zahodom oz. med največjima nasprotnicama v hladni vojni – ZDA in ZSSR. Grožnjo totalnega jedrskega uničenja sveta so zamenjali notranji nemiri v državah, kjer obstajajo težke socialne razmere, diktature, odsotnost demokracije in medetnični konflikti. Po 11. septembru 2001 se svetovna javnost zaveda ene največjih groženj sodobnega sveta, ki ne pozna meja – (mednarodnega) terorizma. Bojišča, znana iz preteklosti, predvsem iz obeh svetovnih vojn, se razlikujejo od "sodobnih bojišč", kamor se podajajo sodobni vojaki. To so krizna žarišča, kjer so bolj kot vojaška akcija zelene in potrebne humanitarne akcije ter operacije vzpostavljanja in ohranjanja miru. Vojske za opravljanje svojega poslanstva postajajo manjše, bolj mobilne, težijo k profesionalizaciji in k čim večji učinkovitosti na sodobnih bojiščih. Profesionalizacijo oboroženih sil lahko razumemo kot povečanje kvalitete znotraj oboroženih sil ali kot prehod na poklicne oborožene sile. Z odločitvijo ali obvezniška vojska ali profesionalizacija – prehod na poklicne oborožene sile se je po hladni vojni soočilo in se sooča vse več držav.

Prehod na poklicne oborožene sile ima prednosti in slabosti. Poklicne oborožene sile so bolj učinkovite z vidika izpolnjevanja novih nalog, soočanja z novimi grožnjami in posledično s posredovanjem na kriznih žariščih. Poklicni vojaki se med daljšim urjenjem bolje usposobijo za upravljanje s sodobnimi oborožitvenimi sistemi ipd.

Po drugi strani konec obvezniške vojske pomeni istočasno ukinitve nadomestnega civilnega služenja, ki se po večini opravlja v humanitarnih in drugih organizacijah. S tem država in organizacije izgubijo pomembno brezplačno delovno silo. V nekaterih državah je prav ta institut tako razvit, da bi v primeru ukinitve obveznega služenja nastala prevelika luknja na področju socialnega skrbstva, zato države še vedno ohranjajo obvezniški način popolnjevanja.

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

1.1 Opredelitev predmeta proučevanja

V diplomski nalogi bom poskušala prikazati nekatere najpomembnejše trende in spremembe sodobnih oboroženih sil (OS), predvsem tiste, ki so spodbudili profesionalizacijo – prehod na poklicne OS v tradicionalno obvezniških silah, ter posledice, učinke in vplive, ki jih ta trend prinaša. Učinki zatona obvezniške vojske se ne odražajo samo v preoblikovanju strukture OS¹, temveč vplivajo tudi na družbo, posameznike in organizacije, ki na najrazličnejše načine sodelujejo z vojaško organizacijo.

"Obvezniška ali poklicna vojska?" je vprašanje, ki je aktualno v več evropskih državah in ima na eni strani več razlogov za prehod na poklicno vojsko, prav tako pa določene razloge za ohranjanje sistema obveznega služenja vojaškega roka. V diplomski nalogi se bom osredotočila na dilemo v zvezi s preходом na poklicne OS v nekaterih državah članicah zveze NATO, med katere od 29. 3. 2004 spada tudi Slovenija.

Koncept sprememb, predvsem preoblikovanja Slovenske vojske, v po velikosti manjše sile, ki bodo zmožne hitrega odgovora in sodelovanja v internacionalnih operacijah (mirovnih operacijah²), je postal aktualen s strategijo Republike Slovenije k približevanju zvezi NATO. Koncept ukinitve obvezniške vojske in vzpostavitve popolnoma poklicnih OS naj bi bil po zakonu realiziran do začetka leta 2005, vendar se je to zgodilo predčasno, v septembru leta 2003.

Preučevanja teme učinkov zatona obvezniške vojske v izbranih evropskih državah ter Sloveniji bom preučevala s sociološkega vidika, in sicer z analizo, kaj pomeni prehod na poklicne OS, konec obvezniškega služenja in hkrati s tem opravljanja nadomestnega civilnega služenja za organizacije na področju socialnega skrbstva, v katerih so služili civilniki kot cenena delovna sila.

¹ Po Manigartu (1998: 362) ločimo zunanje in notranje dejavnike, ki vplivajo na vojaško organizacijsko strukturo. Prvi so stopnja ekonomskega razvoja, tehnološko okolje, sociokulturno okolje, geopolitično okolje; med druge pa uvrščamo naloge organizacije.

² Mirovne operacije delimo na operacije za ohranjanje miru (ang. peacekeeping operations), operacije za ustvarjanje miru (ang. peacemaking operations), operacije za graditev miru (ang. peacebuilding operations), operacije preventivne diplomacije (ang. preventive diplomacy), operacije za vsiljevanje miru (ang. peace enforcement operations), operacije v podporo miru (ang. peace support operations) ter vojaške nevojne operacije (ang. military operations other than war) (Jelušič 2003: 20, 21).

Države so se poleg tega soočile oz. se soočajo z vrsto vprašanj, od legitimnosti naborniškega sistema, zaposlovanja ustreznega števila poklicnih kadrov do ohranjanja vezi s civilno družbo ipd., odvisno od tradicije, politike, javnega mnenja in ostalih dejavnikov, ki vplivajo na odločitev za prehod na poklicne OS.

1.2 Cilji proučevanja

Trend profesionalizacije OS je na prehodu v novo tisočletje prisoten v vse večjem številu držav. Pri preučevanju tematike sem si zadala naslednje cilje:

(1) prikazati trende sprememb v sodobnih OS in prehod na poklicne OS ter razloge za prehod in proti njemu na eni strani ter na drugi razloge za ohranjanje sistema obveznega služenja in proti temu ter s tem tudi možnosti nadomestnega civilnega služenja v evropskih državah; (2) predstavitev prehoda na poklicne OS v nekaterih izbranih evropskih državah ter socialne in druge posledice učinkov prehoda; (3) predstavitev prehoda na poklicne OS v Sloveniji, posledice zatona obvezniške vojske za družbo in organizacije, v katerih je možno opravljati nadomestno civilno služenje.

1.3 Temeljni pojmi

1.3.1 Oborožene sile, vojska, vojaška organizacija

Termin *oborožene sile* (ang. armed forces) Dictionary of Military Terms opredeljuje kot celotne vojaške sile države ali skupine držav (<http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/a/00485.html>, 21. 7. 2003).

OS so specializirana oborožena formacija države, organizirana in pripravljena za izvajanje oboroženega boja in so glavni nosilec varovanja neodvisnosti in ozemeljske celovitosti države, političnega in gospodarskega sistema oz. izvajanja državne politike v vojni (Grizold 1999: 44). OS so običajno razdeljene na tri zvrsti: kopensko vojsko (KoV), vojno letalstvo (VL) in vojno mornarico (VM) ter znotraj zvrsti na rodove in službe.

Širše pojem OS obravnava mednarodno vojno pravo. Po Haaškem pravilniku o zakonih in običajih vojne iz leta 1907 in Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojne iz leta 1949 opredeljujejo za OS poleg kopenskih, mornariških in letalskih sil tudi ostale oborožene formacije: policijske enote, enote teritorialne obrambe, enote tovarniške zaščite, enote

nacionalne straže, enote nacionalne garde ter druge prostovoljno oborožene formacije (Obča enciklopedija 6 1980: 220). Prav tako k OS prištevamo enote organiziranih odporniških gibanj, ki so ena od strani v vojni, a niso vključene v redno vojsko, vendar le pod pogojem, da jim poveljuje oseba, ki je odgovorna za svoje podrejene, da nosijo razpoznavne oznake, da odkrito nosijo orožje, da upoštevajo pravila vojnega prava, to je vodijo svoje operacije v skladu z zakoni in običaji vojne (Jogan 1997: 49, 50).

Termin *vojska* ponavadi uporabljamo za kopenski del OS, lahko pa ga uporabimo tudi za poimenovanje celotnih OS države (Vojna enciklopedija (VE) 10 1975: 588). Kljub temu, da ima izraz OS (ang. armed forces) v mednarodni rabi širši pomen od besede vojska (ang. army), v slovenskem jeziku pa skoraj identičnega, bom v diplomski nalogi termina oborožene sile in vojska obravnavala enakovredno.

Vojaška organizacija je širši pojem, s katerim označujemo tako regularne, neregularne vojaške organizacije in stalne armade kot tudi prostovoljne in pomožne formacije (International Military and Defense Encyclopedia 1993: 188). Termin uporabljamo takrat, kadar želimo poudariti hierarhičnost in z njo povezane pojave odgovornosti pod/nadrejenosti ter druge birokratske značilnosti oboroženih sil (Kotnik 1994: 16).

1.3.2 Obvezniške in poklicne (profesionalne) oborožene sile ter proces profesionalizacije

Obvezniške oborožene sile se popolnjujejo na osnovi vojaške obveznosti, to je sistem zakonsko urejenega obveznega vpoklica civilistov v oborožene sile (International Military and Defence Encyclopedia 1993: 640).

Razlikujemo splošno in selektivno vojaško obveznost. V oboroženih silah, ki se popolnjujejo na osnovi splošne vojaške obveznosti, predstavlja naborni kontingent večinski delež (80 – 90 %), saj je opravljanje vojaške službe dolžnost celotne moške populacije (vseh zdravstveno sposobnih za opravljanje vojaške službe). Pri selektivni vojaški službi je delež nabornega kontingenta manjši (30 – 40 %) in je odvisen od časa služenja v OS. Pri kratkotrajnem služenju (do enega leta) je delež večji, pri dolgotrajnemu služenju pa manjši (Kotnik 1994: 58 – 60).

Za razlikovanje med poklicnimi in profesionalnimi oboroženimi silami (vojsko) je potrebno kot prvo razrešiti dilemo med poklicnim in profesionalnim.

Poklic je delo oz. dejavnost, ki jo opravlja posameznik, navadno za pridobivanje osnovnih materialnih dobrin (SSKJ 1994: 891).

Za *profesijo* velja, da imajo njeni člani visoko stopnjo specializiranega in teoretičnega znanja, da opravljajo svoje naloge po nekakšnem kodeksu pravil, da jih povezuje visoka stopnja korporativnosti, organiziranosti in kolektivne navezanosti na določene doktrine in metode (Jelušič po Abrahamssonu 1997: 106). Profesija vključuje naslednje karakteristike (Nuciari 1994: 7): teoretično in praktično telo teorije, visoko stopnjo avtonomije in pripadnost k profesionalni skupini v smislu sodelovanja profesionalnih delavcev.

Gre torej za krog ljudi, ki imajo posebna znanja in v družbi uživajo določen ugled. V vojaški organizaciji profesijo predstavlja najbolj profesionalizirani del vojaške poklicne skupine, in sicer častniški zbor (Jelušič 1997: 106).

Profesionalna vojska je vojska, v kateri je vojaški poklic profesija, katerega prostovoljno opravljajo vojaki ali častniki za materialno oz. denarno nadomestilo (VE 7 1974: 352). Kotnik (1994: 33) pravi, da profesionalne OS s strogo teoretičnega vidika v praksi ne obstajajo, saj bi to pomenilo, da bi morale biti popolnjene večinsko s profesionalnimi vojaki – častniki.

Zato menim, da je ustrežnejša uporaba terminov ***poklicne oborožene sile oz. poklicna vojska*** in poklicni vojaki, katere bom v diplomski nalogi tudi uporabila. V angleškem jeziku se uporablja tudi termin popolnoma prostovoljne oborožene sile (ang. all-volunteer forces). Uporablja se za pripadnike OS, ki prostovoljno vstopijo, a so za svoje delo (opravljanje poklica vojaka) plačani, tako da termina popolnoma prostovoljne OS in poklicne OS obravnavam enakovredno (kot sinonima).

Profesionalizacija je proces, v katerem poklic pridobiva značilnosti profesije (SSKJ 1994: 1079). V diplomski nalogi je s terminom profesionalizacija oboroženih sil mišljen prehod oz. proces preoblikovanja obvezniških OS, ki se popolnjujejo na osnovi splošne vojaške obveznosti v OS, popolnjenje s poklicnimi vojaki, podčasniki in častniki.

1.3.3 Vojaška dolžnost (obveznost)

Vojaška dolžnost je s pravnim aktom urejena dolžnost državljanov, da določen čas služijo v oboroženih silah, da so jim na razpolago v primeru potreb, mobilizacije in vojaških vaj.

Sestavljajo jo naborna dolžnost, dolžnost služenja vojaškega roka ter dolžnost služenja v rezervni sestavi OS. Praviloma je splošna za vse moške državljane (VE 10 1975: 563), v nekaterih državah pa tudi za ženske, npr. v Izraelu.

1.3.4 Ugovor vesti in oporečništvo

Ugovor vesti je moralna pravica vsakega posameznika, da odloči, ali je neko dejanje, ki ga od njega zahteva država (z ustavo, zakoni, predpisi) in družba (kot sprejemanje splošnih norm in vrednot), v skladu z njegovim filozofskim, verskim, humanitarnim in drugim prepričanjem (Sotlar 1995: 239).

Oporečništvo je pojav, ko posameznik odklanja obstoječi miselni vzorec ali družbene norme v družbi (Pirman, 1991: 6). Tako govorimo o oporečništvu kot o eni izmed oblik izražanja ugovora vesti, ne pa njegovi nujni posledici.

O ugovoru vesti zoper nasilje govorimo takrat, ko posameznik po svoji vesti ne more: uporabljati nasilja kot načina razreševanja problemov; sodelovati pri načrtovanju in uporabi sredstev za izvajanje nasilja; izvajati ali se usposablja za izvajanje nasilja ter sodelovati v organizacijah, ki so za to namenjene. Ugovor vesti je lahko totalen (odklanjanje vsega, kar je v kakršnikoli zvezi s povzročanjem nasilja sočloveku) ali selektiven (odklanjanje samo nekaterih oblik nasilja – uporaba jedrskega orožja, odklanjanje orožja na služenju vojaškega roka ipd.). Na podlagi zgornje ugotovitve lahko ločimo: (1) *totalne oporečnike*, ki odklanjajo sodelovanje z institucijami, ki se pripravljajo na vojno, kar zajema tako OS kot tudi vojaško industrijo; (2) *delne oporečnike*, ki odklanjajo skrajne oblike nasilja, vendar so pripravljeni služiti vojaški rok, bodisi alternativno, brez orožja, bodisi v obliki civilnega služenja (Gazdić 1995: 23, Janša 1987: 28, 29).

1.3.5 Civilno in alternativno služenje

S sintagmo **civilno služenje** razumemo nekonvencionalni način izvrševanja vojaške dolžnosti, ki poteka zunaj vojaške organizacije, v sistemu za zaščito, reševanje in pomoč ali v vladnih in nevladnih organizacijah, ki opravljajo socialno, humanitarno ali reševalno dejavnost, ki je javnega pomena (Sotlar 1995: 240).

Alternativno služenje je oblika služenja vojaškega roka v vojaških enotah, znotraj vojaške ustanove, vendar brez orožja.

1.3.6 Humanitarnost

Humanitarnost je človeka vredno delovanje, človekoljubnost, dobrodelnost (SSKJ 1994: 288). Gre torej za dejavnost preprečevanja in lajšanja človeškega trpljenja, varovanja življenja in zdravja ter spoštovanja človeške osebnosti.

1.4 Hipoteze

- **Trendu prehoda z naborniškega sistema popolnjevanja na poklicne oborožene sile, ki se je pojavil zaradi novih varnostnih razmer in vrednot v družbi, sledi večina evropskih držav.**
- **S socialnega in humanitarnega vidika je opravljanje nadomestne civilne službe eden ključnih dejavnikov ohranjanja sistema obveznega služenja vojaškega roka, saj po eni strani civilniki predstavljajo za državo ceneno delovno silo, po drugi pa dvigujejo kakovost dela v organizacijah, v katerih opravljajo nadomestno civilno službo.**
- **V Republiki Sloveniji so v organizacijah, v katerih se je opravljal nadomestna civilna služba, po prenehanju izvajanja civilne službe reorganizirali delo in tako zagotovili nemoteno opravljanje svojega poslanstva.**

1.5 Metode dela

V diplomski nalogi je z namenom verifikacije zastavljenih hipotez uporabljen multimetodski pristop, in sicer sta za doseg istega cilja uporabljeni metodološka triangulacija (kombinacija različnih metod) in podatkovna triangulacija (kombiniranje podatkov dobljenih v različnih virih).

Uporabljene so sledeče metode dela:

- *zbiranje virov ter izbor bibliografije*, ki se nanaša na trende sprememb v sodobnih OS;

- *analiza in interpretacija pisnih virov, tako primarnih (zakonov, ustave, dokumentov ipd.) kot sekundarnih (knjig, člankov, raziskovalnih poročil ...)* z družboslovnega področja, predvsem obramboslovja;
- *zgodovinska analiza*, s katero se raziskuje tendence v zgodovinskem razvoju OS, načinih popolnjevanja in možnostih uveljavljanja ugovora vesti ter prehoda na poklicne oborožene sile;
- *primerjalno raziskovanje*, s katerim iščemo podobnosti in razlike med posameznimi državami in njihovimi OS ter prepoznavamo določene skupne značilnosti in trende, na podlagi katerih lahko preverjamo teorije in zastavljene hipoteze;
- *študije primerov*, s katerimi preverimo splošna teoretična spoznanja na področju raziskovanja trenda profesionalizacije in se osredotočimo na posamezne konkretne primere izbranih evropskih držav;
- *analize uradnih statistik*, s katerimi preučujemo in zajemamo podatke iz statistik, kot na primer obrambni proračun držav ipd., in jih analiziramo ter primerjamo;
- *intervjuji*, opravljeni z g. Alojzijem Štefanom pri Slovenski karitas preko vprašalnika, poslanega po elektronski pošti, ter osebna intervjuja na Rdečemu križu Slovenije pri g. Borisu Plavšiču ter na MNZ pri g. Stanislavu Rupniku.

1.6 Struktura diplomske naloge

Na začetku naloge je priložena izjava o avtorstvu, sledi ji uvod in prvo poglavje diplomske naloge, ki predstavlja metodološko-hipotetični del, v katerem so predstavljene: opredelitev predmeta preučevanja, cilji preučevanja, temeljni pojmi, hipoteze, metode dela in struktura diplomske naloge.

Osrednji del diplomske naloge obsega pet poglavij. V drugem poglavju je opisano obdobje množičnih armad in priznavanje pravice do ugovora vesti, ki je pravna podlaga za možnost alternativnega in/ali nadomestnega civilnega služenja. V tretjem poglavju sledi splošen pregled trendov, ki so vzrok za spremembe v strukturah in organizaciji OS ter razlog za vse pogostejši pojav profesionalizacije. V četrtem poglavju so najprej predstavljeni dejavniki, ki pospešujejo prehod na poklicne OS, nato še tisti, ki zavirajo proces prehoda. Peto poglavje obsega pregled učinkov profesionalizacije v izbranih evropskih državah, in sicer v Nemčiji, Avstriji, na Češkem, v Italiji, Franciji ter na Nizozemskem.

Šesto poglavje obsega razloge za prehod na poklicne OS v Republiki Sloveniji ter posledice prehoda za organizacije, v katerih so državljani opravljali nadomestno civilno služenje.

V zaključku sledijo pregled in verifikacija zastavljenih hipotez ter sklepne ugotovitve, nastale pri preučevanju tematike obravnavanega področja.

2. OBDOBJE MNOŽIČNIH ARMAD IN UGOVOR VESTI VOJAŠKI DOLŽNOSTI PO 2. SV. V.

Po drugi svetovni vojni je večina evropskih držav ohranila splošno vojaško obveznost in inštitut ugovora vesti³. Za to obdobje so bile značilne močne armade, zlasti za vzhodno evropske države. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je v zahodnih državah pojavila težnja k preoblikovanju popolnjevanja na poklicni sistem, predvsem zaradi vse večje specializacije OS; tehnično-tehnološkega razvoja, ki pripelje do uporabe vse bolj specifičnih oborožitvenih sistemov; sprememb v doktrinah nekaterih OS glede vodenja vojn; notranjepolitičnih in ekonomskih sprememb v državah; specifičnosti nalog in sodelovanja v misijah zunaj meja; relativno večjih stroškov vzdrževanja⁴ in vse manjše priljubljenosti služenja vojaškega roka (VE 7 1974: 178, 352, 353).

Med državami članicami pakta NATO je prva sistem splošne vojaške obveznosti opustila Velika Britanija, sledile pa so ji še Kanada in ZDA (Kotnik po Manigartu 1994: 50 in VE 7 1974: 352, 353). Te države, čeprav imajo poklicno vojsko, priznavajo pravico do ugovora vesti. Kot prva je po 2. sv. v. uvedla pravico do ugovora vesti Nemčija, leta 1956, s ponovno uvedbo splošne vojaške obveznosti⁵. Sledijo ji še Avstrija leta 1955, Francija leta 1963 in Belgija 1964.

V sedemdesetih, ko je v Evropi nastal iz tega politični problem, so tudi ostale države legalizirale pravico do ugovora vesti; Italija 1972, Španija po smrti Franca 1976, istega leta je Portugalska zapisala pravico do ugovora vesti v ustavo, Španija se ji je pridružila dve leti kasneje ter Grčija 1977 (Geršak 1991: 184; Biesemans 1995: 9, 10).

³ Nekatero severnoevropske države so že pred in celo med 1. svetovno vojno zapisale pravico do ugovora vesti v svoje ustave. Leta 1900 je to storila Norveška, leta 1916 Velika Britanija, leta 1917 Danska. Po koncu pa so se jima pridružile še Švedska leta 1920 in Nizozemska leta 1922, ki je to pravico celo zapisala v ustavo (Biesemans 1995: 9).

Leta 1921 je bila ustanovljena tudi prva neverska organizacija, ki je združevala nasprotnike vojne pod imenom Paco, kasneje War Resisters' International (WRI). V svoji deklaraciji ima zapisano sledeče (<http://wri-irg.org/en/index.html>, 23. 7. 2003): "Vojna je zločin proti človeštvu, zato smo odločeni, da ne bomo podpirali nobene oblike vojne in bomo delali vse za odpravo vseh vzrokov vojne." Organizacija WRI je še danes dejavna na področju uveljavljanja ugovora. Ob svoji ustanovitvi pa je sodelovala z Mednarodnim ekumenskim protestantskim združenjem za spravo – International Fellowship of Reconciliation (IFoR), ki je bilo ustanovljeno leta 1919 (Biesemans 1995: 11).

⁴ OS, ki imajo krajši vojaški rok na osnovi splošne vojaške obveznosti, niso rentabilne, saj tudi ni možno izvesti uspešnega in popolnega usposabljanja z zapletenimi sodobnimi oborožitvenimi sistemi.

⁵ V obdobju med letoma 1945 do 1956 Nemčija zaradi povojnih represalij ni smela popolnjevati OS na obvezniški način.

V državah, ki so pravico do ugovora vesti in zavračanja služenja vojaškega roka priznavale, je bilo reševanje tega problema različno. V začetku so države omogočale oporečnikom služenje vojaškega roka brez orožja, nato pa so uvedle tudi možnost civilne službe.

K liberalizaciji pojava so pripomogle številne organizacije, ki se zavzemajo za uveljavljanje pravice do ugovora vesti. Poleg že omenjenih je bila leta 1961 ustanovljena Amnesty International, ki se zavzema predvsem za človekove pravice in s tem povezano prenehanje preganjanja in zapiranja oporečnikov (<http://www.amnesty-international.si/predstavitev/kaj.html>, 23. 7. 2003). Leta 1979 so bile ustanovljene kar tri organizacije (Amnesty International (AI) 1997: 13–15):

1. Evropski biro za ugovor vesti (European Bureau for Conscientious Objection),
2. Svet kvekerjev za evropske zadeve (Quaker Council for European Affairs) in
3. Evropski svet naborniških organizacij (European Council of Conscript Organizations).

Države nekdanjega vzhodnega bloka so zavračale liberalizacijo pojava ter kaznovale "sovražnike domovine" z denarno ali celo zaporno kaznijo (Geršak 1991: 184). Pravico do ugovora vesti so priznale šele po koncu hladne vojne⁶ ter jo zapisale v zakone in/ali ustave.

Nekatere države, ki imajo poklicno vojsko po 2. sv. v., Velika Britanija, ZDA, Kanada, omogočajo uveljavljanje pravice do ugovora vesti poklicnim vojakom. Vojska Velike Britanije je ena najstarejših poklicnih vojsk, ki priznava ugovor vesti tudi poklicnim vojakom, ki so, če jim je pravica priznana, odpuščeni iz vojske (http://www.ppu.org.uk/special/co_today.html; 16. 7. 2003).

Prav tako v Kanadi lahko za ugovor vesti zaprosijo poklicni vojaki na osnovi Deklaracije o pravicah in svoboščinah, v kateri je zapisana pravica do svobode vesti in vere (<http://www.mcc.org/peace/info/COhistory.html>; 25. 7. 2003).

⁶ Češka v zakonu o vojaški službi leta 1994, Hrvaška v ustavi leta 1990 (v zakonu o obrambi leta 1993); ZRJ oz. SČG v ustavi leta 1992 (v zakonu o vojski leta 1994), Latvija in Litva sta zapisali pravico v ustavi 1990, Madžarska v ustavi in zakonu o obrambi 1993, Poljska v ustavi leta 1988 (leta 1992 v zakonu o alternativni službi), Rusija 2003, Slovaška v ustavi in zakonu o civilni službi 1990, Slovenija v ustavi leta 1991 in zakonu o obrambi ter zakonu o vojaški dolžnosti. (AI 1997: 25, 26, 29, 48, 57, 58; Tannert: 11–16, 21–28).

Za razliko od Velike Britanije in Kanade je v ZDA še vedno prisoten koncept naborništva. Vsak moški, ki dopolni 18 let, se mora javiti na naboru (Selective Service System), kjer lahko zaprosi za status oporečnika. V primeru prehoda na obvezniško vojsko služijo alternativno službo. Po drugi strani je možno, da zaprosijo za ugovor vesti tudi poklicni vojaki. Tisti, ki uveljavljajo pravico do ugovora vesti, so v ZDA, ali dodeljeni nebojnim enotam, ali odpuščeni iz oboroženih sil (http://www.nisbico.org/report_americas.htm; 27. 4. 2003).

Države v Evropi imajo po večini obvezniško vojsko, vendar se je že v 90. letih prejšnjega stoletja začel pojavljati trend zatona množičnih armad oz. preoblikovanja obvezniških vojska v poklicne. Preoblikovanje narekujejo trendi v sodobni družbi. Pravico do ugovora vesti bodo te države ohranile, saj je le-ta ena temeljnih človekovih pravic, ki je zapisana tudi v 18. členu splošne deklaracije Združenih narodov o človekovih pravicah iz leta 1948. Problem, ki se izraža ob prehodu na poklicne OS, je socialne in humanitarne narave, in sicer kakšne učinke bo imel zaton obvezniških vojska v družbi in kako se bodo s problemom spopadle institucije, v katerih civilniki opravljajo nadomestno civilno službo. O tem bo tekla beseda v naslednjih poglavjih.

3. TRENDI V OS SODOBNIH INDUSTRIJSKO RAZVITIH DRŽAV

3.1 Politične in varnostne spremembe

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja lahko opazimo obsežno in temeljito spreminjanje politične in varnostne podobe Evrope ter posledično številne premike, tako na mednarodni ravni kot tudi znotraj posameznih držav (Kotnik – Dvojmoč 2002: 1).

Hladna vojna je prinesla propad sovjetskega imperija in konec dvopolne delitve sveta. Je mejnik sprememb struktur in odnosov v mednarodni skupnosti, ki so bili videti nespremenljivi; vrednote in pojmi, ki so določali mednarodno stabilnost in varnost po 2. sv. v., so izgubili svoj pomen. Do bistvenih notranjih sprememb je prišlo v državah nekdanjega vzhodnega bloka, medtem ko se v zahodni Evropi uveljavljajo povezovalni tokovi v mednarodne organizacije⁷ (Grizold 2002: 16).

Kotnik – Dvojmoč (2002: 2) v tem obdobju identificira pet razvojnih procesov in posledično najpomembnejše varnostno-politične spremembe in trende, in sicer:

1. *dezintegracija* – razpustitev Varšavske zveze, ki je v hladni vojni predstavljala protiutež zveze NATO, razpad Sovjetske zveze in Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), ki sta povzročila tudi notranje konflikte in celo vojne ter miren razpad Češkoslovaške;
2. *integracija* – združitev Zvezne republike Nemčije in Nemške demokratične republike v skupno državo po padcu berlinskega zidu ter proces združevanja in povezovanje evropskih držav v Evropsko unijo (EU), kljub še vedno relativno velikim razlikam na ekonomskem, političnem in kulturnem razvoju;
3. *formacija* – kot posledica dezintegracije pomeni oblikovanje novih mednarodnih subjektov⁸;
4. *transformacija* – spreminjanje sistema vrednot in ideološkega sistema v družbi ter mehanizmov za zagotavljanje nacionalne in mednarodne varnosti. Skladno s tem se je spremenila vloga zveze NATO, saj je z razpadom nasprotne strani izgubila svoj glavni argument za obstoj in nadaljnji razvoj.

⁷ OZN, NATO, EU, ZEU, OVSE.

⁸ Iz nekdanje Češkoslovaške: Republika Češka in Republika Slovaška; iz nekdanje SFRJ: Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Makedonija in Zvezna republika Jugoslavija, danes Srbija in Črna gora (SČG); ter iz nekdanje Sovjetske zveze: Rusija, Estonija, Latvija, Litva, Belorusija, Ukrajina, Moldavija, Kirgizistan, Turkmenistan, Azerbajdžan, Armenija, Uzbekistan, Tadžikistan, Kazahstan in Gruzija.

V sodobnih varnostno-političnih razmerah zagotavljanje nacionalne varnosti zamenja koncept zagotavljanja mednarodne varnosti. V mednarodnem okolju se pojavlja t. i. nizka stopnja vojaške ogroženosti na eni strani ter nizka stopnja stabilnosti na drugi. Pojavi se tudi proces spreminjanja struktur in obsega vojaških sil, ki teži k manjšim, poklicnim OS;

5. *destabilizacija* – pomeni prestrukturiranje razmerij moči v Evropi in svetu, notranje napetosti v postsocialističnih državah, globalne ekonomske probleme, širjenje orožja za množično uničevanje ter okrepljeno uveljavljanje reševanja meddržavnih sporov z OS.

3.2 Spremembe v družbi in vpliv ekonomskega in tehnološkega napredka

Družba je priča spremembam, ki so posledica velikega ekonomskega in tehnološkega napredka na eni strani ter zatona tradicionalnih vrednot na drugi. V dobi globalizacije je pomembnejšo vlogo od naroda in teritorialne obrambe dobil koncept kolektivne identitete in kolektivne obrambe. Vsi ti procesi vplivajo na organizacijo in delovanje družbenih sistemov. OS niso izjema, saj razvoj vojaških sistemov tehnično, ekonomsko in sociopolitično sledi podobni logiki, ki temelji na diferenciaciji in ekonomizaciji. Zaradi napredka tehnologije se večja notranja delitev dela v OS, s tem pa raste tendenca po dobro izurjenih profesionalnih vojaki. Tako se v zadnjih dvajsetih letih pojavlja vprašanje vzdrževanja množičnih armad, ki se popolnjujejo po načelu splošne vojaške obveznosti. Množična vojska, zavezana nacionalni ideologiji, organizacijsko homogena, vendar funkcionalno premalo diferencirana, temelji na fizični mobilizaciji človeške mase in s tem dosega svojo vojaško učinkovitost. Razmerje je v takšnem vojaškem sistemu med osebjem, kapitalom in tehnologijo ekonomsko popolnoma neučinkovito in zastarelo. Zaradi spremenjenih virov ogrožanja je sistem po koncu druge svetovne vojne izgubil poleg tehnične, ekonomske in sociopolitične tudi geostrateško legitimnost. Tako je Haltiner (1998: 8) v svojem delu *"The definite end of the mass army in western Europe?"* opredelil teorijo zatona množičnih armad. Vojaški sistem se bo vse bolj diferenciral. Povečevali se bosta notranja delitev dela in specializacija na posamezne funkcije ter skladno s tem tudi potreba po manjših, visoko učinkovitih OS, popolnjenih s poklicnimi vojaki.

3.3 Novi viri ogrožanja

Novi viri ogrožanja OS nalagajo novo funkcijo in naloge. OS niso več namenjene odvratanju znanega sovražnika, temveč ohranjanju miru v nestabilnih regijah, kjer so ogroženi interesi in kršene osnovne človekove pravice (van der Muellen, Manigart 1997: 316). V obdobju hladne vojne je glavno grožnjo predstavljala jedrska vojna oz. spopad med dvema ideološko nasprotnima blokoma. V tej "vojni" sta bili največji skrbi preživetje naroda in obramba teritorija. Grožnje t. i. postmoderne dobe⁹ so spopadi nizke intenzivnosti, notranji nemiri in terorizem globalnih razsežnosti (Williams 2000: 266).

Le-te izhajajo iz nevojaških oblik ogrožanja, kot so (Kotnik – Dvojmoč 2002: 165–174): zaostajanje v razvoju in vse večji prepad med industrijsko razvitimi državami in državami t. i. tretjega sveta, ekonomske krize, socialne in ekonomske ogroženosti, notranje napetosti v postsocialističnih državah, organizirani kriminal in trgovina z belim blagom, nesocialno in patološko ravnanje, regionalni in etični konflikti, množične migracije, ekološki problemi, tehnološke in druge nesreče, politični, kulturni, duhovni, duševni in drugi problemi, dezintegracije in preoblikovanja sistemov vrednot znotraj posameznih držav, povečanje števila prebivalstva v nerazvitih državah, razlike v dostopnosti do življenjsko pomembnih naravnih virov (hrane, vode, mineralnih zalog, zalog nafte in zemeljskega plina ter energetskih virov), islamski fundamentalizem, terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje itn.

V tem procesu problemi, povezani z OS in zagotavljanjem vojaške varnosti, izgubljajo na svojem pomenu. Za reševanje nastalih konfliktov v ospredje prihajajo humanitarne in mirovne operacije, za izvajanje katerih so primernejši poklicni vojaki zaradi boljše izurjenosti, podpore javnega mnenja¹⁰, psihofizičnih značilnosti novih nalog in nekaterih vojaških značilnosti novih nalog, za katere je potrebno tudi veliko daljše usposabljanje od služenja vojaškega roka.

⁹ Po tipologiji dejavnikov, ki so vplivali na spremembe v vojaških organizacijah Charlesa C. Moskosa (2000: 15), ločimo tri obdobja oboroženih sil: moderno obdobje (pred hladno vojno) od leta 1900–1945, pozno moderno obdobje ali obdobje hladne vojne od leta 1945–1990 in postmoderno obdobje po letu 1990.

¹⁰ Uporaba poklicnih enot izven ozemlja države ima večjo podporo v domači javnosti z vidika morebitnih izgub človeških življenj, saj se javnost na izgube poklicnih vojakov odzove manj dramatično kot v primeru nabornikov (Vegič 2000: 9). Javnost težko prenese človeške izgube, še posebej tiste iz mirovnih misij, kot je bilo v primeru belgijskih pripadnikov modrih čelad v Ruandi leta 1996 (van der Meulen, Manigart 1997: 327).

Zato manjše, hitrejše, mobilnejše, funkcionalno in tehnološko bolj fleksibilne OS, ki jih je možno integrirati v multinacionalne OS, ustrezajo tem novim zahtevam veliko bolj kot armade tipa "levée en masse"¹¹ (Haltiner 1998: 8).

3.4 Proces profesionalizacije

Zaradi novih groženj in s tem novih nalog se je pojavila težnja po preoblikovanju OS. Po koncu hladne vojne so se pojavile zahteve po preusmerjanju namembnosti, iskanju novih vlog in nalog OS in zmanjševanju njenega obsega. OS (industrijsko razvitih držav) se namesto za izvajanje klasične vojne pripravljajo za izvajanje novih vrst operacij, kar zahteva strukturne in organizacijske spremembe. To se nanaša na spremembe v načinu popolnjevanja in vstopu ter povečanem deležu žensk (tudi etičnih manjšin) v OS, na spremenjene kadrovske potrebe, drugačno razmerje med stalno in rezervno sestavo. Temeljni vidik strukturnega preoblikovanja je spreminjanje načina popolnjevanja OS od splošne vojaške obveznosti, posredno prek selektivne vojaške obveznosti ali neposredno do njene odprave in vzpostavitve poklicnih OS (Kotnik – Dvojmoč 2002: 8, 9).

Proces profesionalizacije OS pomeni zmanjševanje števila vojaških obveznikov ter hkratno povečevanje števila poklicnih vojakov do točke, ko se OS popolnjujejo samo s poklicnimi vojaki in prostovoljno rezervo. Na ta proces, znotraj katerega se mora ohraniti oz. povečati vojaška učinkovitost OS, vplivata dve skupini dejavnikov, in sicer notranji in zunanji. Med prve štejemo socialne oz. sociokulturne, demografske, ekonomske, tehnološko-tehnične ter politične spremembe znotraj države. Zmanjšala se je pripravljenost potencialne populacije nabornikov za služenje vojaškega roka, konstantno upada nataliteta ter se s tem zmanjšuje kontingent nabornikov. Manjša se podpora javnega mnenja v prid obvezni vojaški službi. Drugi so predvsem posledica sprememb v mednarodnem varnostnem okolju po koncu hladne vojne, ko se je spremenila narava konfliktov in so nastala nova varnostna tveganja, izzivi in grožnje. Sodobne OS tako izvajajo vse več t. i. "out of area"¹² operacij, ki so humanitarne narave, operacij za ohranjanje miru ali operacij vzpostavljanja miru (Vegič 2000: 8, Kotnik – Dvojmoč 2002: 7, Document 1669: 9, 10, 23).

¹¹ Množična armada.

¹² "Out of area" (ang.) – zunaj meja domovine.

4. PREMIKI K PROFESIONALIZACIJI OBOROŽENIH SIL V EVROPI

Prehod z naborniškega sistema na poklicnega je rezultat evolucije nacionalne percepcije obrambe, omejevanja obrambnih proračunov in razvoja civilne družbe. Sodobne družbe so potrošniške družbe, ki temeljijo na komunikacijski mreži in v katerih prevladujejo postmoderne vrednote. V tem kontekstu se tradicionalne naborniške oborožene sile, obrambna kultura in vojaške vrednote mlajšim generacijam odražajo kot simboli preteklosti (Document 1669: 25). Poleg tega nove vrste konfliktov in nove naloge OS, ki se opravljajo v teh kriznih situacijah, narekujejo državam prehod k manjšim, mobilnejšim poklicnim OS, ki so pripravljene na hitro posredovanje.

Odločitev za prehod na poklicne OS je odvisna od prioritet države, obrambne politike in finančnih sredstev, na kar vplivajo različni dejavniki, ki po eni strani lahko pospešijo proces profesionalizacije ali ga omejujejo (Document 1669: 8). Končni cilj je vsekakor pot k bolj učinkovitim OS.

4.1 Dejavniki, ki pospešujejo razvoj procesa profesionalizacije

4.1.1 Sociopolitični in geopolitični dejavniki

Eden temeljnih razlogov za zaton množičnih armad je notranji družbeni razvoj, to so notranje sociopolitične in sociokulturne spremembe v industrijsko razvitih državah. Do teh sprememb je prišlo tudi v mednarodnem okolju. To se kaže v spremembi vrednot. Vse pomembnejše so postmaterialistične vrednote (poudarjanje lastnih pravic, nezaupanje v državne institucije, še posebej vojaške itn.), hkrati pa se izgublja tradicionalne vrednote (nacionalizem, patriotizem, zaupanje v državo, državljanska zavest ipd.) (Manigart 1998: 364, 365). Spremenilo se je tudi mnenje javnosti do OS, ki je vse bolj naklonjeno poklicnim OS, še posebej za opravljanje nalog izven meja domovine, v t. i. mirovnih operacijah.

Spremembe v geopolitičnem okolju (konec hladne vojne, povezovanje držav v vojaške zveze – NATO ipd.) in s tem nove naloge in vloge oboroženih sil v nestabilnem mednarodnem okolju vplivajo na pospešitev trenda profesionalizacije. Primarna naloga ni več obramba državnega teritorija, temveč sodelovanje izven državnih meja z manjšimi in mobilnejšimi silami.

4.1.2 Uporaba oboroženih sil (*force projection*)

Trend, ki ga je M. Janowitz v svojem delu *The Professional Soldier* že leta 1971 poimenoval *force-in-being* ali realna sila, opredeljuje kot »silo, ki je neprestano pripravljena na akcijo, z minimalno uporabo sile, njena naloga pa je vzdrževanje mednarodnih odnosov namesto zmage« (Manigart 1998: 365). Danes pa se bolj pogosto uporablja izraz *force projection* ali uporaba OS.

Uporaba OS je eden najpomembnejših argumentov za prehod na poklicne OS. Angleško besedno zvezo "force projection" slovar vojaških izrazov (*Dictionary of Military Terms*) opredeljuje kot sposobnost načrtovanja nacionalnih vojaških elementov na domačih ali tujih tleh za potrebe vojaških operacij.

To je zmožnost uporabe velikega števila enot v zelo kratkem času in njihova razporeditev daleč stran od matične baze, kar je zelo pomembno pri reševanju kriz 21. stoletja. Za take operacije so vsekakor bolj primerne poklicne OS kot pa sile, ki se popolnjujejo mešano (z naborniki in poklicnimi vojaki), ali samo naborniške sile. V operacijah, v katerih posredujejo OS, le-te predstavljajo vlogo "gasilcev", saj so "poklicane" na krizno ali konfliktno območje vsakokrat, ko mediji javnostim razširijo novico o nastali krizni situaciji (Document 1669: 22, 24). Po eni strani so zaradi vse večjega števila kriznih situacij ob prelomu tisočletja in s tem novih nalog oboroženih sil, ki zahtevajo posebna znanja in dobro fizično izurjenost ter psihološko pripravljenost vojakov, za njihovo izvajanje primerni poklicni vojaki, saj se vojaki na služenju vojaškega roka v običajno (pre)kratkem časovnem obdobju ne morejo ustrezno pripraviti na izvajanje teh operacij. Po drugi strani se znotraj vojska srečujejo s problemom dolgotrajnosti operacij in izvajanjem civilnih nalog, kar ima lahko za posledico ohlapno moralo enot.

4.1.3 Razvoj tehnologije

Hiter razvoj tehnologije in s tem povečana zahtevnost uporabe sodobnih oborožitvenih sistemov zahtevata stalno usposabljanje za njihovo pravočasno, ustrezno, optimalno in učinkovito uporabo. Prelomnica "tehnološkega vpliva" (*hi-tech effect*) je bila Zalivska vojna 1991, v kateri so bili uporabljeni sodobna tehnologija in oborožitveni sistemi (Document 1669: 8).

Manigart po Boënu navaja (1998: 364), da novo hi-tech orožje, kljub temu da je uporabnikom prijazno in lahko z njim brez težav upravljajo tudi nespecialisti, hkrati povzroča novo kompleksnost za osebe, zadolžene za logistiko, vedo, koordinacijo, poveljevanje in nadzor. Pospešuje razvoj, produkcijo in ohranjevanje stroškov ter sproža tudi večjo potrebo po izobraževanju in urjenju vsaj med častniki in podčastniki. V preteklosti je nizka razvitost vojaške tehnike/tehnologije omogočala enostavno uporabo. Rokovanja z njo se je bilo mogoče izuriti v relativno kratkem času. Sodobna vojaška tehnika zahteva tehnično dovolj usposobljene oborožene sile, saj nove generacije oborožitvenih sistemov zahtevajo visoko usposobljene, izurjene in inteligentne vojake¹³.

Tudi spremenjena narava vojskovanja je spremenila zahteve vojaškega vodenja in profil voditelja. Vojaško vodenje je bilo v preteklosti omejeno na osebni heroizem. Vojaški voditelj je bil vojak – bojevnik, dandanes pa se od voditeljev pričakuje tudi civilna znanja. Trend gre torej v smeri vojaka – državnika oz. vojaka – učenjaka, ki ima poleg vojaških znanj tudi diplomatska (Moskos 2000: 19).

Vodenje temelji na inteligentnem, na podatkih temelječem presojanju situacije in razumnem ukrepanju na vseh ravneh in v vseh razmerah (Kotnik – Dvojmoč 2002: 249, 250). Izobraženost kadra postaja vse bolj pomembna tudi zaradi vse večje notranje delitve dela, razvoja vojaške tehnologije in vse bolj sofisticiranih oborožitvenih sistemov.

Pri doseganju strokovnosti v vojaški profesiji so poleg vojaških znanj pomembna tudi teoretična znanja, ki sodobnim vojaškim profesionalcem dajejo status vojaških intelektualcev. V procesu pridobivanja in vzdrževanja strokovnosti sodelujejo tako vojaške šole kot tudi civilne izobraževane ustanove, strokovna združenja, časopisi, strokovna srečanja, konference in simpoziji (Jelušič 1997: 110).

4.1.4 Ekonomski dejavnik

Ekonomski dejavnik ima eno ključnih vlog v procesu preoblikovanja oboroženih sil v sodobnem svetu. Tendenca se kaže v zmanjševanju obsega obrambnega proračuna (glej prilogo B).

¹³ Seveda ne gre izključiti v tem primeru vprašanja, ali se tako izobraženi in izurjeni kadri tudi dejansko zaposlujejo v OS.

V obdobju hladne vojne so države povečevale obrambne proračune, saj so krepile svoj arzenal in usposabljevale velik kontingent nabornikov oz. profesionalnih vojakov za primer morebitnega napada sovražnika nasprotne strani.

Po hladni vojni je razpoznavni "zunanji sovražnik" izginil in civilna družba zato zahteva zmanjšanje obrambnih proračunov ter povečanje socialne blaginje, proračunskih sredstev, namenjenih za izvajanje izobraževanja, boljše možnosti za zaposlitev, varnost in ekonomsko stabilnost. Pojavljanje novih varnostnih tveganj in groženj spremlja omejevanje proračunskih sredstev v večini industrijsko razvitih držav. V državah se srečujejo s paradoksalno situacijo. Kljub večji razburkanosti mednarodnega okolja (čeprav je verjetnost svetovnega spopada manjša, je prav tako manjša tudi stabilnost) se manjšajo viri, potrebni za njegovo umirjanje, čeprav je potrebno opraviti več realnih nalog glede na obdobje hladne vojne (Kotnik – Dvojmoč 2002: 69).

Na trend zmanjševanja deleža proračunskih sredstev vplivajo tudi naslednji dejavniki (Kotnik – Dvojmoč 2002: 72): spremenjen nabor nacionalnih interesov in prednostnih nalog, vse večja ekonomska stagnacija, naraščanje stopnje brezposelnosti in potreb po večji socialni usmerjenosti države, spreminjanje sistema vrednot in posledična sprememba odnosa javnosti do obrambne sfere in s tem OS, spoznanje dela znanstvenikov, da učinki visokih vojaških izdatkov v splošnem niso pozitivni, saj ne zagotavljajo možnosti večje zaposlitve niti večje ekonomske rasti.

V OS se pojavlja trend varčevanja in zmanjševanja obrambnega proračuna. "Racionalizacija" OS tako odraža dominantno ekonomsko paradigmo – doseči večjo produktivnost z uporabo nove tehnologije, ki zahteva kvalificirano in usposobljeno delovno silo (Document 1669: 27).

Obvezniški sistem popolnjevanja kot sistem naključne neprostovoljne službe v OS ali izvajanja nadomestne civilne službe omejuje mobilnost dela in sili posameznike, da proti svoji volji delajo za manjšo plačo, kot jo prejema ostali njim enaki, ki ne služijo. S tem se izgublja vrednost človeškega kapitala, saj medtem ko služijo, njihovi sovrstniki pridobivajo izkušnje in napredujejo v civilnem sektorju.

Obvezniki na služenju vojaškega roka s sicer kratkoročnim ekonomskim in fizičnim žrtvovanjem nosijo družbene stroške varnosti oz. plačujejo impliciten deskriminatoren davek¹⁴ državi (Kopač 2003: 44).

4.1.5 Demografski dejavnik

V zadnjem desetletju analitiki globalnih populacijskih gibanj opozarjajo na visoko stopnjo rasti prebivalstva, razmah socialnih in zdravstvenih problemov, povečana migracijska gibanja in zmanjševanje rasti prebivalstva v razvitih industrijskih državah (Kotnik – Dvojmoč 2002: 84).

Demografski dejavnik vpliva na družbene procese in strukture ter s tem tudi na preoblikovanje OS v industrijsko razvitih državah. V tem pogledu ločimo količinski vidik (velikost populacije) in kakovostni vidik (sestava prebivalstva). Število prebivalstva se v industrijsko razvitih državah manjša, saj je stopnja natalitete v teh državah negativna. Prav trend zmanjševanja rodnosti je zmanjšal razpoložljivi kontingent moških, primernih za popolnjevanje OS. Temeljna značilnost obvezniških OS je predvsem količina, saj je bistvo množičnih naborniških armad prav čim večje število pripadnikov – vojakov.

Po drugi strani je značilnost poklicnih OS kakovostna sestava prebivalstva, saj morajo ob predpostavljenem istem obsegu in strukturi nalog praviloma manjše poklicne OS v istem družbenem okolju biti enako ali celo bolj učinkovite od obvezniških OS. Vojak, primeren za opravljanje vojaške službe, mora zadostiti tako splošnim kakovostnim značilnostim (starost, socialno poreklo, zakonski stan) kot medicinsko-biološkim (zdravstveno stanje), psihološkim (temperament, motivacijske značilnosti) ter pedagoškim (splošna in strokovna znanja). V sodobni družbi se pojavlja trend vse večjega števila fizično in zdravstveno nesposobnih mladih fantov, kar predstavlja problem pri popolnjevanju OS, predvsem pri obvezniških OS kot tudi poklicnih OS (Kotnik – Dvojmoč 2002: 90–100).

¹⁴ Obvezniki na rednem služenju vojaškega roka ali nadomestnem civilnem služenju so prisiljeni opravljati delo, ki ni plačano po tržni vrednosti. Poleg tega se izgubi tudi vrednost civilnega človeškega kapitala, ker se ne more izvajati nadaljnja strokovna kvalifikacija, prav tako pa delno zastara že dosežena strokovna izobrazba. Selektivna narava implicitnega davka v naravi predstavlja enega glavnih razlogov za prehod z obvezniških na poklicne OS (Kopač 2003: 50, 93).

4.2 Dejavniki, ki zavirajo razvoj procesa profesionalizacije

Prehod na poklicne oborožene sile je radikalna reforma oboroženih sil, katere notranji, ekonomski in socialni učinki se ne izrazijo takoj, vendar jih prinese čas. Tako mnoge države, v katerih poteka proces profesionalizacije, še vedno iz različnih vzrokov vztrajajo na minimalnem številu vojaških obveznikov, katerih nekatere države sploh ne nameravajo opustiti. Tudi države, ki so že prešle na popolnoma poklicne oborožene sile, ohranjajo v svojih ustavah ali zakonih možnost ponovne vzpostavitve obvezne vojaške službe v kriznih razmerah (izbruh vojne ipd.).

4.2.1 Notranjepolitični dejavniki

Zaradi zgodovinskih razlogov, tradicije, ekonomskih in socialnih učinkov, ki jih ima prehod z naborniškega sistema na poklicne OS, so se nekatere države odločile za t. i. kombiniran sistem, kar pomeni, da svoje oborožene sile popolnjujejo tako s poklicnimi vojaki (kateri se urijo predvsem za operacije na tujem) kot z naborniki. Takšen način popolnjevanja ima omejitve, saj finančni stroški za poklicne in prostovoljne vojake na eni strani ter izvajanje obvezne vojaške službe na drugi omejujejo število poklicnih pripadnikov oboroženih sil in njihovo sodelovanje v operacijah izven države (Document 1669: 10).

Razlogi za ohranjanje naborništva v Nemčiji in na Danskem so predvsem notranjepolitični. Zaradi splošne (selektivne) vojaške obveznosti je veliko število oporečnikov, ki služijo alternativno civilno službo, kar državi pomaga vzdrževati relativno poceni socialno skrbstvo (Haltiner 1998: 28). Civilniki so relativno cenena delovna sila za državo. S svojim delom pomagajo na zdravstvenem, humanitarnem in družbenem področju. Z odpravo naborniškega sistema in s tem možnosti opravljanja civilne službe bodo prizadete organizacije, ki bodo posledično zmanjšale izvajanje socialnih in humanitarnih nalog, ker bo porasla njihova cena. Prav tako naborniški sistem zagotavlja vez med civilno in vojaško sfero, ki je v nekaterih državah zaradi zgodovinskih in tradicionalnih razlogov še vedno močna (Nemčija, Švica) in ima tudi visoko podporo javnega mnenja (Document 1669: 26).

Premik na poklicne OS lahko vpliva tudi na nacionalno kohezijo, predvsem v državah z izrazitimi regijami, v katerih živijo različne etične skupine (Velika Britanija, Španija, Italija). Dolgoročno lahko OS bolj odražajo elemente regije kot države, kar se kaže v vezeh s civilno družbo. Problem se lahko pojavi zaradi zgodovinskih nasprotovanj v posameznih državah in regijah ter zaradi odnosa med regijami in centralnimi oblastmi. Različnost v ekonomskem in socialnem razvoju regij ima večji vpliv na nacionalno kohezijo kot na samo spremembo popolnjevanja (Document 1669: 26).

4.2.2 Ekonomski dejavniki

Gledano z ekonomskega vidika strošek za OS predstavlja tudi vzdrževanje prostovoljne rezerve sestave, čeprav je njeno vzdrževanje cenejše od vzdrževanja stalne sestave. Po Kotnik – Dvojmoču (2002b: 83–85) so razlogi sledeči:

- rezervisti so honorarni vojaki, zato so stroški njihovega vzdrževanja nižji in predstavljajo praviloma eno šestino stroškov vzdrževanja stalne sestave;
- nižji so tudi stroški za zagotavljanje različnih ugodnosti in nadomestne delovne sile;
- zaradi manjšega obsega urjenja je mogoč prihranek pri hrani, strelivu, rezervnih delih, gorivu in drugih potrebščinah.

Krepitev rezervne sestave odraža tudi nekatere slabosti v odnosu s stalno sestavo. Krepitev rezervnih enot, z manjšo učinkovitostjo, lahko posledično zmanjša učinkovitost celotnih OS. Tekmovalnost med rezervno in stalno sestavo ustvarja napetosti, ki niso ves čas enako intenzivne, a so vendar stalno prisotne. Poleg tega se pozna večji vpliv civilnega okolja na pripadnike rezervne sestave: od odvisnosti od podpore javnosti, čezmerne obremenjenosti zaradi vpliva okolja do nezadostnega zanimanja oz. neenakomerne regionalne zastopanosti prebivalcev v enotah rezervne sestave. Problemi prehoda se kažejo tudi na drugih področjih. Vojaška organizacija zaradi zmanjšane obsega kadra in proračunskih sredstev opušta vse več vojaške infrastrukture (baze, skladišča ...), ki je zagotavljala delovna mesta. Prav tako se s tem pojavi višek delovne sile na upravnem področju, oskrbovanju in logističnih postajah (Document 1669: 9).

V državah nekdanjega vzhodnega bloka je eden pomembnejših omejitvenih dejavnikov vsekakor socioekonomski položaj države. Po koncu hladne vojne se te države srečujejo z velikimi socioekonomskimi problemi, ki so posledice reform, ki so zajele vsa področja, tudi OS. Prehod na tržno gospodarstvo je rapidno zmanjšal obrambne proračune in tako zavrl proces razvoja OS in profesionalizacije. Po propadu vzhodnega bloka so v desetletju reform države srednje in vzhodne Evrope sledile dvema ciljema: obrambi nacionalnega ozemlja in pristopu k zvezi NATO (Forster et al 2001: 2).

4.2.3 Geostrateški položaj države

Pomembna dejavnika intenzivnosti prehoda na poklicne oborožene sile sta geostrateški položaj države in članstvo v sistemu kolektivne obrambe. Haltiner (1998: 33) v svoji raziskavi zatona množičnih armad ugotavlja, da nekatere države, ki niso članice zavezništev, ohranjajo popolnjevanje na osnovi vojaške obveznosti (Švica, Švedska), kot tudi države, vpletene v teritorialne konflikte (Grčija, Turčija).

Zaradi velikih stroškov, nenaklonjenosti javnosti in tradicije države nekdanjega vzhodnega bloka ohranjajo splošno vojaško obveznost. Proces profesionalizacije v teh državah poteka relativno počasi¹⁵, za prehod na popolnoma poklicne OS sta se za zdaj poleg Slovenije odločile še Češka, Poljska, Madžarska in Bolgarija. Vse države so članice zveze NATO, v kateri se soočajo z novimi vlogami in nalogami OS.

¹⁵ Glede na to, da so nekatere države šele pred dobrim desetletjem ustanovile lastne oborožene sile, je časovno gledano prehod iz obvezniških na popolnoma profesionalne sile kot v primeru Slovenije relativno hiter.

5. NABORNIŠKI SISTEM ALI POKLICNE OBOROŽENE SILE?

(primeri nekaterih evropskih držav)

5.1 Nemčija

Nemška vojska ("die Bundeswehr") je po padcu berlinskega zidu leta 1989 doživljala največ reform v svoji zgodovini. Potrebno je bilo namreč nadomestiti vojsko nekdanje Nemške demokratične republike in se hkrati prilagajati tudi novim trendom in razmeram, ki so se pojavili po koncu hladne vojne (Fleckenstein 2000: 80).

Pred združitvijo so oborožene sile v Zvezni republiki Nemčiji šteje 495.000 vojakov mirnodobne sestave in so z mobilizacijo v treh dneh lahko narasle na 1.350.000 vojakov vojne sestave (Luštrek 1999: 48).

V prvi fazi reform, ki je bila končana leta 1995, so število enot zmanjšali kar za tretjino in jih razporedili na ozemlje celotne združene Nemčije. V drugi fazi, ki je trajala do leta 2000, so se oborožene sile začele prilagajati novim varnostnim razmeram v svetu. Število pripadnikov se je še naprej zmanjševalo, poleg tega se je vojska organizacijsko prestrukturirala, okrepila mednarodno sodelovanje, kar je tudi narekovalo članstvo v zvezi NATO (Fleckenstein 2000: 80). Tretja reforma, ki se je začela leta 2000, je prinesla skrajšanje vojaškega roka na 9 mesecev. Vojaški rok je fleksibilen, kar pomeni, da ga lahko nabornik odsluži v enem obdobju 9 mesecev ali pa v treh obdobjih (6 mesecev + 6 tednov + 6 tednov). Leta 2002 je oborožene sile Nemčije sestavljalo 285.000 pripadnikov, od tega 202.400 rednih in začasnih prostovoljnih vojakov ter 80.000 nabornikov, od katerih je 53.000 služilo redni vojaški rok (9, prej 10 mesecev), 27.000 pa podaljšanega (12–23 mesecev) (Federal Ministry of Defence 2002: 13).

Z zmanjšanjem obrambnega proračuna za 26 milijard €, kar je napovedal obrambni minister Peter Struck v januarju 2004, se bo obseg oboroženih sil nadalje zmanjševal na 250.000 pripadnikov, ukinili bodo kar 100 vojaških baz (http://www.dw-world.de/english/0,3367,1432_A_1088018_1_A,00.html; 8. 6. 2004).

Nemčija je vseskozi ohranila koncept nabora, čeprav se predvsem v zadnjem času pojavlja vprašanje tako v javnosti kot političnih krogih, ali je naborniška vojska sploh primerna za zagotavljanje varnosti in stabilnosti tudi v prihodnje.

Tabela 1: Odnos nemške javnosti do naborniškega sistema popolnjevanja

Leto	Za naborniški sistem	Proti naborniškemu sistemu
1998	73 %	27 %
2000	73 %	27 %
2002	64 %	36 %

Vir: povzeto po Unterseher (2002: 67).

Po raziskavi, ki jo je opravil Inštitut za družbene vede Bundeswehr, je javnost sicer bolj naklonjena naboru, vendar pa se je delež zmanjšal s 73 % na 64 %. Kot je razvidno iz zgornjih podatkov, se večja število tistih, ki so za ukinitvev nabora, in sicer se je delež od leta 1998 do 2002 povečal za 9 %, s 27 % na 36 %.

Tabela 2: Odnos nemške javnosti do naborniškega sistema popolnjevanja: glede na starost

Starostna skupina	Za naborniški sistem	Proti naborniškemu sistemu
16–25	55 %	45 %
26–35	69 %	31 %
36–45	74 %	26 %
46–55	77 %	23 %
56–65	77 %	23 %
nad 66	87 %	13 %

Vir: povzeto po Unterseher (2002: 68).

Med populacijo, ki je najmanj naklonjena naboru, je največji delež mladih, ki jo nabor najbolj zadeva, to je od starosti 16–25 let. Delež za naborniško vojsko je v tej starostni skupini 55 %, medtem ko jih je 45 % proti. Že v naslednji starostni skupini (26–35) je 69 % za ohranjanje vojske in 31 % proti. Podoben delež, ki rahlo raste v prid nabora, se giblje v naslednjih starostnih skupinah (36–45, 46–55 in 56–65), starejši od 66 let pa v veliki večini podpirajo nabor s kar 87 %, le 13 % jih je za ukinitvev.

Glede nadaljevanja nabora je po raziskavi večina zato, da se ohrani obstoječi mešani sistem (39 %) in le 28 % za profesionalno vojsko, 17 % jih meni, da bi moralo biti služenje tako za ženske kot moške obvezno, in le 7 %, da bi moralo biti obvezno služenje krajše. Politična elita se pri tem vprašanju sicer ne strinja; koalicija je za ohranitev obstoječega sistema služenja, medtem ko je opozicija za profesionalizacijo vojske. Za zdaj ostaja nemška vojska naborniška, vsaj do volitev 2006 (Unterseher 2002: 68, 69).

V javnosti se pojavljajo vprašanja in dvomi o namenu in primernosti univerzalnega nabora v luči mednarodnega sodelovanja oboroženih sil in v okolju nove varnostne situacije po koncu hladne vojne. Ali je za spopadanje z novimi grožnjami primernejša naborniška ali poklicna vojska?

Zagovorniki poklicne vojske menijo, da spremembe, ki so se zgodile po koncu hladne vojne, ne zahtevajo več množičnih armad, popolnjenih na osnovi naborniškega sistema. Javnost ni naklonjena opravljanju nalog z naborniki izven države zaradi morebitnih izgub. V preteklosti, ko so bile grožnje varnosti stalno prisotne, je bilo tudi lažje opravičiti izgubo življenj mladih fantov, dandanes pa družba težko sprejme izgube življenj na račun varnosti drugih. Po drugi strani v misijah potrebujejo vojake, ki poleg osnovnih vojaških nalog opravljajo tudi policijska in ostala tehnična dela. Take vojake naborniška vojska težko izuri, saj je perioda služenja (pre)kratka. V Nemčiji poznajo sicer institut podaljšanega služenja (do 24 mesecev) in vojaki, ki se prostovoljno odločijo zanj, imajo možnost odhoda na misije izven države.

Poklicni vojaki so tudi bolj usposobljeni za upravljanje z moderno vojaško tehnologijo in dosegajo višjo kvaliteto, saj so bolj motivirani (zaslužek, nagrade ipd.) kot pa naborniki. Slednji predstavljajo poceni delovno silo vojaške organizacije. Glede stroškov delovne sile bodo oborožene sile s prehodom na profesionalno vojsko to nadomestile s tehnologijo, za katero so bolj usposobljeni poklicni vojaki. V primeru usposabljanja vojakov na služenju vojaškega roka za rokovanje s temi sodobnimi oborožitvenimi sistemi so stroški samega urjenja izredno visoki.

Nabor je s stališča zagovornikov poklicnih OS diskriminatoren do moških državljanov, saj so se možnosti zaposlovanja odprle tudi ženskam, ki jim drugače ni bilo potrebno služiti rednega vojaškega roka. Nadalje po načrtih Ministrstva za obrambo ne bodo vpoklicani na nabor vsi državljani, ki so sposobni opravljati služenje. Tudi demografska slika kaže na upadanje števila mladih fantov, primernih za nabor. Veliko se jih odloči za nadomestno civilno služenje in s tem organizacijam zagotavljajo nujno potrebno delovno silo. Stališče zagovornikov profesionalizacije vojske je, da nadomestno civilno služenje ne sme opravičevati obstoja in ohranitve naborništva (Unterseher 2003: 69–73).

Zagovorniki naborniškega sistema pravijo, da je varovanje Nemčije in njenih državljanov zapisano v ustavi. Zmožnost vodenja nacionalne obrambe in kolektivne obrambe znotraj zveze NATO mora biti glavni cilj oboroženih sil tudi v 21. stoletju. Naborniška vojska je primerna za preprečevanje konfliktov in nalog kriznega managementa znotraj in zunaj nemškega ozemlja. Približno 10 % je tistih nabornikov, ki se odločijo za podaljšano opravljanje vojaškega roka in predstavljajo kontingent, s katerim se lahko opravijo vse naloge na misijah. Noben nabornik ni poslan na misijo proti svoji želji.

Sistem rezerve, ki je lahko mobilizirana v primeru kriznega stanja, sloni na sistemu nabora. Z ukinitvijo naborniškega sistema bi se rezerva močno zmanjšala. Tako naborniški sistem omogoča bolj fleksibilen razvoj in formacijo sil kot poklicna vojska in tudi rezervisti so lahko mobilizirani, kar pa zagotavlja prav institut nabora.

Naslednja prednost je večja reprezentativnost vojakov iz vseh družbenih slojev. Z naborom v vojsko se zajame celoten spekter poklicev in izobražencev, kar zagotavlja kontinuirano kvaliteto oboroženih sil. Zagovorniki nabora na podlagi tega trdijo, da je naborniška vojska "bolj inteligentna vojska". Za ohranjanje kvalitete pripadnikov oboroženih sil je ohranitev nabora nujna, saj se kar 45 % poklicnih vojakov odloči za kariero v vojski med služenjem rednega vojaškega roka.

Ekonomski faktor je vsekakor eden najpomembnejših. Zagovorniki nabora postavljajo v ospredje dejstvo, da bi bila profesionalna vojska bistveno dražja od naborniške ob predpostavki, da je obseg sil enak. Poudarjajo, da je obseg sil (285.000 pripadnikov) nujen za zagotavljanje varnosti Nemčije in se ga lahko vzdržuje samo z naborom. Preoblikovanje sil bi prineslo večje stroške za osebje in precejšnje zmanjšanje obsega oboroženih sil.

Nabor je pomemben tudi z vidika socialno-političnega dejavnika. Z naborom so oborožene sile bližje družbi in se lažje integrirajo tako v družbo kot državo; omogočena je kontrola družbe nad oboroženimi silami; zagotovljeno je, da se državljani zavedajo obrambne dolžnosti tudi v miru in svobodi.

Naslednja prednost nabora je enakost za vse, ki služijo vojaški rok. Vendar pa je potrebno vzeti na znanje, da so nekateri državljani oproščeni služenja (tretji sin v družini, kaznovani, skrbniki otrok, duhovniki), nekateri so zdravstveno nesposobni, dobra tretjina nabornega kontingenta pa se odloči za opravljanje nadomestne civilne službe (Federal Ministry of Defence 2002: 4–27, Unterseher 2003: 69–73).

Po podatkih nemškega ministrstva za obrambo predstavlja povprečni letni kontingent nabornikov za obdobje od leta 2001 do 2010 približno 430.000 državljanov, od tega se jih kar približno 40 % odloči za ugovor vesti in opravljanje nadomestne civilne službe (Unterseher 2002: 74).

V ustavi leta 1949 je bilo v tretjem odstavku 4. člena zapisano, da nihče ne bo prisiljen k nošenju orožja v vojni, če mu to prepoveduje vest (Biesemans 1995: 103).

Leta 1955 so se po 2. sv. v. ponovno vzpostavile oborožene sile Nemčije. Prvi vpoklic naborniških vojakov je bil leta 1956 in s tem je bil vzpostavljen tudi institut ugovora vesti, ki so ga lahko uveljavljali naborniki na podlagi krize vesti in so namesto rednega služenja vojaškega roka opravljali alternativno služenje na področju socialnega skrbstva.

Ugovorniki vesti morajo, preden opravijo zdravniški pregled, svoja prepričanja utemeljiti v pisni prošnji, ki jo obravnava Zvezni urad za civilno služenje (Raušl 1999: 10). Možno je zaprositi za ugovor vesti tudi med samim služenjem, ko razloge za krizo vesti preverja tričlanska komisija.

Civilniki lahko služijo v socialnih in humanitarnih organizacijah, domovih za starejše občane, evangelističnih delovnih skupinah za oskrbo, možno je tudi služenje izven ozemlja Nemčije, v nerazvitih deželah. Poleg tega pa lahko služijo tudi v civilni obrambi in obrambi pred naravnimi in drugimi nesrečami (Raušl 1999: 10, <http://www.terra.es/personal/beoc.ebco/Cooverview/germany.htm>; 1. 6. 2004).

Civilno služenje se periodično krajša, in sicer s 13 mesecev na 11 mesecev leta 2000 in nato na 10 mesecev 1. januarja 2001, vendar še vedno časovno presega redno vojaško služenje, ki traja 9 mesecev (osnovno služenje, podaljšano traja do 24 mesecev) (<http://www.terra.es/personal/beoc.ebco/Cooverview/germany.htm>; 1. 6. 2004).

Trenutno v Nemčiji poteka razprava o zmanjšanju nabornikov in celo ukinitvi naborniškega sistema. Izvedba take reforme bi imela neposredne posledice za nemške socialne in humanitarne organizacije, kot so Rdeči križ, združenje socialnih delavcev in socialno skrbstvo. Z zmanjšanjem naborniškega kontingenta bi se zmanjšalo število mladih, ki imajo ustavno pravico do ugovora vesti. Leta 2000 je služilo civilno službo okoli 130.000 mladih, ki so skrbeli za invalide, bolne in ostarele. Svoje delo so opravljali tudi v šolah in vrtcih. Za delo so plačani s strani države (<http://www.goethe.de/in/d/frames/filn/e/kubus-e-34-2-t.html>; 16. 7. 2003).

Število civilnikov se je sicer zmanjšalo na 90.000 v letu 2003, vendar vseeno ostaja ugovor vesti s civilnim služenjem eden izmed dejavnikov, ki "zavira" prehod na poklicne OS, saj to delo v Nemčiji s strani družbe uživa velik ugled in odobravanje, državi pa omogoča, da na socialnem področju zaposluje ceneno delovno silo (http://www.dw-world.de/english/0,3367,1432_A_10880180,00.html; 8. 6. 2004).

Tudi v organizacijah se zavedajo, da ne bodo izgubili samo števila cenene delovne sile, temveč tudi kvaliteto dela. Sprememba bo na tem področju potrebna, vendar jo pričakujejo postopoma. Po besedah ministrice za družinske zadeve Renate Schmit v začetku leta 2004 bo v primeru ukinitve civilnega služenja le-to moralo biti izpeljano v obdobju petih let, da bi se lahko načrtno reorganizirali in s tem preprečili razpad socialnih struktur. V prihodnje bi bilo potrebno več denarja nameniti predvsem za opravljanje prostovoljnega dela. (http://dw-world.de/english/0,3367,1432_A_1087140_1_A,00.html; 8. 6. 2004).

Kako se bo reševal problem in kako pritegniti mlade, da bi sodelovali pri družbenem in humanitarnem delu? Ali bodo organizacije zaposlovale nove kadre in kdo jih bo financiral, so le ena izmed možnih vprašanj, s katerimi se bodo morali ukvarjati tako država, družba kot organizacije same v primeru ukinitve naborniškega sistema popolnjevanja OS.

5.2 Avstrija

Čeprav Avstrija ni sledila trendu profesionalizacije kot nekatere ostale evropske države (Francija, Belgija, Nizozemska, Španija itn.), je v zadnjem času ohranitev nabora ali ne ključno politično vprašanje. V javnosti se pojavljajo vprašanja glede participacije OS na misijah izven državnih meja, katerih naj bi se udeleževali dobro izurjeni poklicni vojaki, in vprašanje integracije vojaške organizacije v moderno demokratično družbo ter v zvezi s tem odnos med demokracijo in naborom. Na podlagi teh vprašanj sta se pojavili dve možnosti, in sicer prehod na poklicne OS ali ohranitev naborniškega sistema. Gre za razkol med čedalje večjo zahtevo po spremembi tako varnostne politike kot obrambnega sistema in ohranjanjem tradicije nevtralnosti in nabora (Kernic, Callaghan 2003: 27).

Po drugi svetovni vojni je bila Avstrija 10 let brez oboroženih sil. Naborniški sistem je ponovno uvedla 7. septembra 1955 z Zakonom o obrambi. Istega leta je v oktobru razglasila politiko nevtralnosti, ki poleg naborniškega sistema tvori varnostno politiko še danes. Vojska in naborniški sistem sta doživela kar nekaj reform, ki so vplivale na strukturo oboroženih sil in dolžino obveznega služenja vojaškega roka. Leta 1971 je bilo tako obvezno služenje skrajšano na šest mesecev z dodatnimi šestdesetimi dnevi, ki so jih naborniki odslužili po ponovnem vpoklicu oz. urjenju. Od leta 1975 dalje je možno opravljati tudi nadomestno alternativno službo (http://www.bmlv.gv.at/facts/english/geschichte_bh.shtml; 10. 6. 2004).

Spremembe, ki so se konec devetdesetih zgodile v Evropi, so vplivale na ponovno reorganizacijo, ki je bila izvedena leta 1991 in ji je sledila še reforma leta 1997. Dolžina obveznega služenja vojaškega roka je 8 mesecev za razliko od nadomestne alternativne službe, ki traja 12 mesecev.

Po letu 1991 je tako prišlo v avstrijski zakonodaji do korenitih sprememb v zvezi z ugovorom vesti vojaški dolžnosti in alternativnim služenjem. Trajanje alternativnega služenja se je postopoma podaljševalo, tako so oporečniki vesti na podlagi prošnje in predhodnega zaslišanja leta 1991 opravljali nadomestno civilno službo 8 mesecev, kar je bilo časovno izenačeno z vojaškim rokom. Z namenom zmanjšanja števila ugovornikov vesti in s tem ohranjanja ravnovesja med številom vojakov in civilnikov, je vlada podaljšala služenje z 8 na 10 mesecev, leta 1994 pa na 11 mesecev (<http://www.wri-irg.org/co/rtba/austria0.htm>; 21. 10. 2003).

Od 1. januarja 1997 so dolžni opravljati 12–mesečno služenje, a brez predhodnega zagovora pred komisijo (AI 1997: 18). Kljub podaljševanju alternativnega služenja je število tistih, ki so pred letom 1997 zaprosili za opravljanje nadomestne civilne službe, vseskozi naraščalo – leta 1991 je bilo prošenj 4.573, leta 1992 pa kar 12.039 (<http://www.wri-irg.org/co/rtba/austria0.htm>; 21. 10. 2003).

V povprečju letno zaprosi za opravljanje nadomestnega civilnega služenja okoli 9.000 nabornikov. Glede na to, da se kontingent nabornikov vsako leto manjša, tudi zaradi vedno nižje natalitete, se povečuje število ugovornikov vesti ter zdravstveno nesposobnih. Avstrija se sooča s problemom zadostnega števila nabornikov za ohranitev naborniške vojske (Kernic, Callaghan 2003: 28).

Ohranjanje naborništvaja je pomemben dejavnik "državnega socialnega skrbstva", saj je pogoj za ohranjanje instituta ugovora vesti in opravljanja civilne službe. Le-ta zagotavlja državi socialni sistem, ki bi ga drugače sama težko zagotavljala in financirala, saj so civilniki cenena delovna sila, ki je nujno potrebna za kakovostno delovanje socialnih in humanitarnih organizacij (Kernic, Callaghan 2003: 36). Prenehanje opravljanja civilnega služenja bi v organizacijah pustilo praznino, predvsem bi bile prizadete bolnišnice, dnevni skrbstveni centri in ostale institucije, v katerih lahko civilniki opravljajo humanitarno delo.

Poleg socialnih razlogov so prav tako pomembni finančni razlogi za ohranjanje naborniške vojske. Avstrijska vlada je leta 2001 predstavila študijo glede (ne)spremembe obstoječega sistema popolnjevanja, v kateri so ugotovili, da bi morali po prehodu na profesionalno vojsko še povečati obrambni proračun. Za razliko od javnosti, ki se vse bolj nagiba k prehodu na profesionalno vojsko, pa ni konsenza med politično elito. Tu ne gre samo za vprašanje naborniška ali profesionalna vojska, temveč tudi za pristop v zvezo NATO ali ne. Ti dve vprašanji sta med seboj povezani. Konzervativna ljudska stranka podpira pristop v zvezo NATO in s tem tudi opustitev naborniškega sistema in prehod na poklicne OS. Liberalci in zeleni podpirajo koncept skupnih evropskih oboroženih sil in ne podpirajo pristopa v zvezo NATO, vendar prav tako podpirajo opustitev naborniškega sistema. Svobodnjaki podpirajo ukinitve naborništvaja hkrati s pristopom k zvezi NATO. Socialni demokrati zavračajo tako pristop v zvezo NATO kot tudi vzpostavitev profesionalne vojske. Podpirajo ustanovitev evropskega varnostnega sistema, v katerem bi Avstrija ohranila svojo nevtralnost ter hkrati sodelovala z lastnimi oboroženimi silami. Javnost sicer podpira tako pristop k zvezi NATO kot tudi profesionalizacijo oboroženih sil. Po raziskavi javnega mnenja v letu 1997 je kar 56 % vprašanih podprlo profesionalno vojsko in le 43 odstotkov obstoječi naborniški sistem (Kernic, Callaghan 2003: 29–31).

Tudi med vojaško elito prihaja do razhajanj glede vprašanja načina popolnjevanja. Zagovorniki nabora izpostavljajo za njegovo prednost kontingent vojakov z osnovnim vojaškim znanjem. Zagovorniki poklicnih OS izpostavljajo potrebo po majhnih in dobro izurjenih poklicnih vojaki, ki so usposobljeni za rokovanje s t. i. "hi-tech" tehnologijo in lahko sodelujejo tudi v operacijah izven državnih meja (Kernic, Callaghan 2003: 37).

Kakšna bo torej rešitev, ali ohranitev nabora ali prehod na poklicne OS, bo odvisno predvsem od odločitve o (ne)pristopu v zvezo NATO. Dejstvo je, da se z morebitno ukinitvijo obstoječega naborniškega sistema sočasno ukine tudi civilna služba in s tem vir poceni in učinkovite delovne sile, ki jo predstavljajo civilniki. Opravljanje nadomestne civilne službe se izvaja v organizacijah in institucijah, ki skrbijo za bolne in slabotne, ostarele, revne, torej v bolnišnicah, domovih za ostarele in Rdečem križu. Z ukinitvijo civilnega služenja bi morala država "plačati visoko ceno", če bi hotela še naprej zagotavljati obstoječo socialno skrbstvo. Po podatkih bi se ti stroški letno povečali za vsaj 1,3 milijarde avstrijskih šilingov. Nastali bi še dodatni stroški v zvezi s promocijo, oglaševanjem in iskanjem civilnega osebja, ki bi to delo opravljalo namesto civilnikov (Kernic, Callaghan 2003: 38).

5.3 Češka

V obdobju desetih let reform oboroženih sil so tako politiki, javnost kot vojaška elita prišli do zaključka, da je prihodnost čeških oboroženih sil v profesionalizaciji. Temu je botrovala tudi priključitev k zvezi NATO v letu 1999 (Vlachova 2001: 14).

Češka bo podobno kot Slovenija predčasno prešla na poklicne OS. Že v marcu leta 2003 je nekdanji češki obrambni minister Jaroslav Tvrdik naznanil, da bodo reforme oboroženih sil pospešene. Namesto leta 2007 naj bi že leta 2005 ukinil naborniški sistem in vzpostavili poklicne OS.

Ta predlog so obče sprejeli, tako mladi fantje, ki nočejo izgubiti leta na služenju vojaškega roka, kot tudi vojaško osebje (<http://www.radio.ct/en/article/38540>; 6. 6. 2004).

Zakonska podlaga za služenje vojaškega roka v Republiki Češki je podana v Zakonu o vojaški službi iz leta 1994. Služenje vojaškega roka je obvezno za vse moške državljane in traja 12 mesecev (oziroma 6 mesecev, če je vojaški obveznik že sodeloval v pripravah na vojaško služenje med študijem) (Tannert 1998: 25, 26).

Predlog opozicije, da bi na poklicne OS prešli postopoma, s krajšanjem vojaškega roka na devet, šest in tri mesece, ni padlo na plodna tla, saj predvsem vojaški strokovnjaki trdijo, da bi s tem povečali stroške, povečali število nabornikov in s tem zavirali proces profesionalizacije (www.radio.cz/en/article/38540; 6. 6. 2004).

Obrambni minister Miroslav Kostelka je 15. 10. 2003 naznanil konec obvezniških oboroženih sil do konca leta 2004. Ministrski predsednik Vladimír Špidla je pozdravil odločitev, vendar je poudaril, da je na poti h končnemu cilju potrebno, da oborožene sile dobijo potrebna finančna sredstva, nadalje, da parlament ne bo več skušal skrajševati obveznega služenja vojaškega roka v tem obdobju ter da bo potrdil spremembe v zakonodaji, ki bo omogočila novo ureditev oboroženih sil. Zadnja generacija nabornikov je bila vpoklicana marca 2004 (<http://www.radio.cz/en/article/46382>; 6. 6. 2004).

Finančni stroški, ki jih bo prinesel konec obvezniške vojske in s tem prehod na poklicne OS, bodo kratkoročno sicer večji, toda dolgoročno se bodo poznali prihranki, predvsem zaradi ukinitve velikega vojaškega in birokratskega aparata, ki je bil potreben za rekrutiranje nabornikov in izvajanje služenja rednega vojaškega roka (http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3041&tmpl=templates/tisk_clanku.htm; 6. 6. 2004). Poleg tega se bo s profesionalizacijo povečala kvaliteta oboroženih sil, ki bodo lahko služile domovini in hkrati izpolnjevale naloge, ki jih imajo v zvezi s članstvom v zvezi NATO od leta 1999 dalje.

Učinki pa se ne bodo poznali samo na finančnem področju, temveč tudi na socialnem in humanitarnem. V povprečju kar 9.000 mladih služi vojsko na alternativen način, v socialnih in humanitarnih organizacijah, bolnišnicah, domovih starejših občanov, knjižnicah, izobraževalnih ustanovah ter zdravstvenih centrih (<http://www.radio.cz/en/article/54575>; 6. 6. 2004). Zakonska podlaga za ugovor vesti je opredeljena v 15. členu češke ustave in zakonu o civilni službi. Po zakonu civilno služenje traja 18 mesecev. Kot razlogi za uveljavitev so priznani verski, moralni ali ekonomski. Uveljavljanje je možno le s pisno prošnjo pred začetkom služenja in o njih odloča vojaška komisija (Tannert 1998: 25, 26).

Z ukinitvijo naborniške vojske se bo končalo tudi nadomestno civilno služenje in organizacije, ki slonijo na civilnikih kot ceneni delovni sili, se bodo znašle pred problemom reorganizacije in nadomestitve civilnikov. Dela, ki so jih opravljali civilniki, predvsem v bolnišnicah in domovih za starejše občane, so bila neprijetna (pranje nočnih posod ipd.), zato je vprašljivo, ali bodo lahko civilnike nadomestili prostovoljci, ki bi bili pripravljeni opravljati taka dela. Civilniki za opravljanje svojega dela dobijo približno 3.000 kron, kar je polovica minimalne plače.

Po besedah ministra za delo Zdeneka Skromacha bi bilo možno nadomestiti civilnike z nezaposlenimi ali tistimi, ki so pravkar zaključili šolanje, vendar se pojavi vprašanje, kdo jih bo financiral, saj bi organizacije stali precej več kot civilniki (<http://www.radio.cz/en/article/54575>, 6. 6. 2004).

5.4 Italija

Italija se je tako kot večina evropskih držav (članic zveze NATO) odločila za prehod na poklicne oborožene sile. Leta 1999 je odločitev najavil takratni minister za obrambo. Prehodno obdobje naj bi trajalo do leta 2007, vendar ga je leta 2002 novi minister skrajšal do 1. januarja 2005 (Battistelli 2003: 151, Servizio civile 2002: 3).

Na odločitev za prehod so vplivale spremembe v mednarodnem okolju, v katerem je koncept tradicionalne množične armade vse manj opravičljiv. Tradicionalno skrb za teritorialno obrambo države zamenjujejo nove grožnje mednarodnega terorizma in nekontrolirane migracije. S tem se večja potreba po sodelovanju italijanskih oboroženih sil v mednarodnih mirovnih operacijah ter obrambi nacionalnih in evropskih interesov tudi izven domovine. Na odločitev vpliva tudi demografski faktor, saj je naborniški kontingent vsako leto manjši; povečuje se število tistih, ki se izogibajo služenju oz. izkoriščajo inštitut odloga, saj se izteka faza prehoda na poklicne oborožene sile (Battistelli 2003: 157, 158).

Negativni vpliv na ohranjanje naborniškega sistema je zakonsko določen sistem oprostitve in/ali odloga vojaške dolžnosti za študente. Med mladimi s postmodernimi vrednotami, še posebej tistimi iz višjih družbenih slojev, se je pojavil trend nepripravljenosti na služenje tako vojaškega roka kot nadomestnega civilnega služenja. S spremembo pravil se je povečalo število razlogov in vzrokov za oprostitvev služenja, tako vojaškega kot civilnega. S tem se pojavi vprašanje legitimnosti ohranjanja sistema naborniškega služenja. Ta sprememba pravil se je odražala tudi v upadu števila civilnikov (Battistelli 2003: 157, 158).

Po italijanski zakonodaji iz leta 1972, ko je bil sprejet zakon, ki ureja pravico do ugovora vesti vojaški dolžnosti, je možno pridobiti status oporečnika in opravljati civilno službo (AI 1997: 37).

Civilno služenje je bilo do sprejetja novega zakona leta 1998 daljše od rednega vojaškega roka, sedaj je izenačeno na 10 mesecev. Status oporečnika pridobi oseba, ki zavrača uporabo orožja v vseh okoliščinah zaradi krize vesti na podlagi verskih, filozofskih ali moralnih prepričanj. Civilna služba se izvaja v neprofitnih organizacijah na socialnem, zdravstvenem, kulturnem področju ter organizacijah za mir in državljansko varnost (<http://wri-irg.org/co/rtba/italy000.htm>, 26. 7. 2004). Število civilnikov je od leta 1989 do 1999 naraslo skoraj za desetkrat, s 14.000 na 108.000 civilnikov letno. Nato se je število drastično zmanjšalo na 62.500 v letu 2000. Vzrok za to je bila prav sprememba pravil, ki je omogočila mladim fantom, da se tako izognejo tudi civilni službi. Civilno služenje je tako bilo "tekmeč" rednemu vojaškemu roku ne samo v kvantitativnem smislu, temveč tudi kvalitativnem, saj so se za civilno služenje odločali predvsem mladi z višjo izobrazbo, ki so prihajali iz razvitejšega severnega dela Italije. Problem oz. konkurenca naborniškega sistema je tudi možnost opravljanja državljanske dolžnosti v ostalih državnih organih, kot na primer policijskih silah, v katere so bili izbrani najboljši kandidati (Battistelli 2003: 158–160).

Vsi ti dejavniki, poleg tega pa tudi nizka podpora javnosti naborniškemu sistemu so vplivali na odločitev za prehod na poklicne oborožene sile. Vojaška organizacija se bo soočala s problemi zmanjševanja obrambnega proračuna, popolnjevanja, predvsem zaradi nizke rodnosti in fleksibilnega trga delovne sile, ter s stroški zaposlovanja in novačenja novih vojakov. Poklicnim vojakom in vojakinjam bo potrebno zagotoviti ustrezno kariero, plačilo ter jim omogočiti participacijo na mirovnih operacijah izven domovine.

5.5 Francija

V Franciji, zibelki naborniškega sistema, je 22. februarja 1996 tedanji francoski predsednik Jacques Chirac naznanil začetek reforme francoskih oboroženih sil (Boëne 2003: 101). Francoska vlada je novembra leta 1996 sprejela osnutek zakona, po katerem je nameravala do leta 2002 ukiniti obvezno služenje vojaškega roka za vse vojaške obveznike. V naborniškem sistemu so vojaški obvezniki (moški državljani) opravljali vojaško ali civilno službo med 18. in 27. letom. Po uvedbi reforme oboroženih sil so bili moški, rojeni po januarju 1979, že oproščeni nabora. (AI 1997: 31).

Francija je zmanjšala število oboroženih sil za okoli 30 % ter prav tako zmanjšala obrambni proračun. Glavni namen in cilj reforme je bil povečanje števila vojakov v silah za hitro posredovanje z 10.000 na 50.000 do 60.000 ter pridobiti učinkovite, sodobne in cenejše poklicne oborožene sile, katere bi sodelovale na različnih operacijah na tujem. Eden izmed pomembnejših razlogov za prehod na poklicno vojsko je bilo tudi čedalje večje število primerov ugovora vesti. V posameznem letu je kar 7 % francoskih vojaških obveznikov odklonilo služenje vojaškega roka (Moskos 2000: 8). Država letih po zakonu ni mogla vpoklicati, temveč jim je omogočila nadomestno civilno služenje, ki je trajalo 20 mesecev in je bilo dvakrat daljše od običajne vojaške službe (AI 1997: 31). V prid reformi so se pokazale nove varnostne razmere in ogrožanja ter zmanjšana nevarnost vojn v francoskih kolonijah in groženj z vzhoda. Francija naj bi po predsednikovih besedah okrepila sodelovanje z zvezo NATO, vendar ne v smislu priključitve vojaškemu delu zveze, temveč s povečanim sodelovanjem v mednarodnih operacijah (Moskos 2000: 8).

Vprašanje nadaljevanja tradicije nabora je potekalo v dveh smereh, in sicer ali se ohrani državljanska tradicija kot obvezna "državljska" služba za dobrobit družbe v Franciji in drugod po svetu ali naj bo oblika služenja prostovoljna in vključuje tako moške kot ženske. Tisti, ki bi se odločili za prostovoljno služenje v civilni sferi, ki bi trajalo do enega leta, naj bi opravljali tri vrste socialno koristnih opravil: varnostne naloge (v policiji, žandarmeriji, gasilskih brigadah, carini ter službah za okolje in reševalnih službah); naloge "socialne solidarnosti" doma (programi, s katerimi skušajo zmanjšati razlike do socialno ogroženih); in na tujem (sodelovanje v internacionalnih humanitarnih akcijah). Ta oblika nadomestnega prostovoljnega služenja se zaradi nezadostnega števila prostovoljcev ni obdržala (Malešič 2003b: 195). Z zakonom so obvezno vojaško službo nadomestili z obveznim tedenskim "državljskim tečajem"¹⁶ tako za moške kot ženske, ki dopolnijo 18 let (Boëne 2003: 102).

5.6 Nizozemska

Naborniški sistem je bil uveden leta 1898, kar je kasneje kot v večini ostalih Evropskih državah. Ugovor vesti vojaški dolžnosti je bil priznan že leta 1922.

¹⁶ T. i. "randez-vous citoyen".

Obvezno služenje vojaškega roka je pred ukinitvijo trajalo 14 mesecev za služenje v enotah KoV ter od 14 do 17 mesecev za služenje v VL ali VM. Oporečniki so lahko zavračali služenje vojaškega roka zaradi krize vesti in služili nadomestno civilno služenje, ki je trajalo 19 mesecev. Prve diskusije o ukinitvi naborniškega načina popolnjevanja so se pojavile leta 1992, ko je t. i. Mayerjeva komisija svetovala nizozemski vladi, da naj sicer nadaljuje z naborniškim sistemom, vendar na bolj fleksibilen način v smislu dolžine služenja in kakovosti nabornikov. Nekaj mesecev kasneje je parlament odločil, da se naborniški sistem postopoma opusti do konca leta 1997 (Bos-Bakx, Soeters 2003: 83).

Prehod na poklicne oborožene sile je bil predčasen, in sicer konec avgusta 1996. Kljub temu uvedba vojaške obveznosti ni popolnoma izključena, saj je v 98. členu ustave zapisano, da se po potrebi lahko oborožene sile popolnjujejo tudi z vojaškimi obvezniki (Tausens 2001: 32).

Problemi, s katerimi so se soočali ob prehodu v poklicno vojsko, so se nanašali na popolnjevanje oboroženih sil z zadostnim številom in kvaliteto rekrutov ob nepovečanju obrambnega proračuna. Nizozemska kraljeva vojska je zato morala vzpostaviti novo politiko managementa človeških virov ob upoštevanju trenda zmanjšanja in prestrukturiranja oboroženih sil. Število vojakov se je zmanjšalo za 25 % v VL in VM ter kar skoraj 50 % v KoV, ki je v svoji sestavi imela tudi največ nabornikov. Tudi danes, po skoraj desetih letih poklicnih oboroženih sil, je popolnjevanje z ustreznimi kadri ključno vprašanje in hkrati problem, s katerim se sooča vojaška organizacija za svoje nemoteno delovanje in obstoj.

6. POSLEDICE ZATONA OBVEZNIŠKE VOJSKE NA SOCIALNEM IN HUMANITARNEM PODROČJU – PRIMER SLOVENIJE

6.1 Vprašanje popolnjevanja in proces profesionalizacije oboroženih sil

Vprašanje popolnjevanja OS oz. vprašanje, ali so oborožene sile sploh potrebne, se je pojavilo že na začetku samostojnosti in suverenosti Republike Slovenije. Nadalje se je vprašanje pojavilo na prehodu v novo tisočletje in je bilo pogosto politično motivirano. Leta 2001 je bila opravljena prva obširnejša raziskava Obramboslovnega raziskovalnega centra na Fakulteti za družbene vede: »Naborniška ali profesionalna vojska: primer Slovenije«. Vprašanje, ali je dandanes obvezniški način popolnjevanja OS sploh še primeren, se je pri nas kot v svetu pojavilo zaradi novih trendov in novih vlog OS. Institucija nabora je v Sloveniji zašla v krizo zaradi demografskega trenda – zmanjševanja naravnega prirastka in s tem naborniškega kontingenta, stalnega večanja števila ugovornikov vesti in izogibanja služenju vojaškega roka predvsem iz zdravstvenih razlogov¹⁷. Pojavile so se tudi nove naloge OS, kot so sodelovanje v mednarodnih misijah izven teritorija Republike Slovenije, kamor Slovenska vojska zaradi zakonskih razlogov ni mogla pošiljati nabornikov ali rezervistov. Nove naloge OS so precej bolj kompleksne. Kratek rok obveznega služenja (7 mesecev), ko vojaki osvojijo le osnovna znanja, in skromno opremljena ter usposobljena rezerva sta prav tako "črni piki" v obvezniškem sistemu popolnjevanja. Širše gledano se v sodobnih postindustrijskih družbah izražajo nove karakteristike, in sicer pluralizacija, individualizacija, specializacija in profesionalizacija (Malešič 2003: 173, 174).

V luči teh sprememb se je spremenilo popolnjevanje Slovenske vojske. Temu so botrovali sledeči dejavniki (Malešič 2003: 174–183):

1. zgodovinski dejavnik

Kljub temu da je naborništvo na našem ozemlju prisotno še iz časov Avstro-Ogrske, ta faktor nima ključnega pomena pri popolnjevanju OS v Sloveniji in pri ohranjanju naborniškega sistema.

¹⁷ Od leta 1995 se je stalno povečevalo število zdravstveno nesposobnih mladih fantov za opravljanje vojaškega roka. Njihov delež je bil leta 1995 okoli 20 % in je do leta 2000 narasel na okoli 40 % (izjava Igorja Logarja, MORS, http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030914_2029257.php?Acl=p2; 9. 6. 2004).

Slovenija je samostojna in suverena država s svojo lastno vojsko šele od leta 1991. Pred tem so naborniki služili vojaški rok po celotnem teritoriju skupne države (še najbolj očitno je bilo to v nekdanji Jugoslaviji), zato ta dejavnik ni odigral posebne vloge pri ohranjanju naborniškega sistema;

2. nove oblike groženj

Slovenija pripada tisti skupini držav, ki se ne soočajo z direktnimi vojaškimi grožnjami in ogrožanju teritorialne integritete. Prav branjenju teritorija so bile namenjene množične armade, popolnjene na osnovi obveznega služenja vojaškega roka. Nove t. i. nevojaške grožnje varnosti, ki se danes pojavljajo v svetu, zahtevajo poklicne, usposobljene, fleksibilne OS manjšega obsega, dopolnjene s prostovoljno rezervo, ki se aktivirajo v primeru začetka ali povečane vojaške grožnje državi;

3. funkcionalnost OS

Nove grožnje posledično zahtevajo nove naloge OS. V Sloveniji zaradi časovno kratkega služenja vojaškega roka, ki obsega osnovno vojaško urjenje, naborniškega kontingenta niso usposabljali za opravljanje sodobnih bojnih nalog. Prav tako je bila funkcionalnost rezerve slaba, saj je bila le-ta skromno opremljena in izurjena. Za naborniško vojsko ni pravne podlage za sodelovanje na mednarodnih mirovniških misijah, humanitarnih operacijah in operacijah kriznega managementa. Za to udejstvovanje so vsekakor primernejši poklicni vojaki;

4. mednarodne obveznosti

Slovenija je leta 2004 postala članica zveze NATO in s tem sprejela koncept kolektivne obrambe. Sicer sama zveza ne postavlja pogoja glede popolnjevanja, vendar je bilo (pred prehodom na poklicne OS), glede na slovensko zakonodajo, možno sodelovanje vojakov v mednarodnih mirovniških operacijah le za poklicne vojake, ne pa tudi za nabornike (kot npr. v Nemčiji) in rezerviste;

5. legitimnost OS

Glede na raziskave o legitimnosti OS v Evropi ni možno trditi, kateri način popolnjevanja ima večjo legitimnost, ki jo lahko opredelimo z dveh vidikov – javnega mnenja in političnih teženj. V zadnjih letih sta se v Sloveniji tako javno mnenje kot politika vse bolj zavzemala za (čimprejšnji) prehod na poklicne OS in ga podpirala;

6. socializacijska vloga OS

Naborniška vojska naj bi bila eden ključnih socializatorjev mladih fantov v času služenja vojaškega roka in služenja v rezervi. Pri nas se je odražala posebnost, saj so po raziskavah naborniki pred služenjem imeli o Slovenski vojski bolj pozitivno mnenje kot po odslužitvi vojaškega roka. To se izraža kot dejstvo, da vojska ni odigrala pozitivne socializacijske vloge;

7. civilno-vojaška razmerja

Za obvezniško vojsko velja, da je povezana z demokratičnimi načeli, zagotavlja večjo zastopanost v OS in pravično delitev obrambnih obveznosti, je bolj integrirana v družbo in preprečuje, da bi vojska postala t. i. "država v državi". V Slovenski vojski se je v času naborništva pokazala vrzel predvsem pri pravični delitvi obrambnih dolžnosti, saj so se naborniki po večini skušali izogniti služenju ne samo rednega vojaškega roka, temveč tudi nadomestnega civilnega služenja, predvsem iz zdravstvenih razlogov;

8. vrednote

Tako kot za ostale države tudi za Slovenijo velja, da med mladimi prevladujejo postmoderne vrednote. Večina mladih kaže nizko stopnjo zaupanja v politične in represivne institucije in s tem tudi vojsko, ki se ji načeloma skušajo izogniti. Po drugi strani pa tisti, ki so bolj konservativno politično opredeljeni, izražajo zaupanje vojski in tako predstavljajo osnovo za rekrutiranje prostovoljnih vojakov, bodisi tistih, ki si bodo izbrali vojaško profesijo za svoj poklic, bodisi tistih, ki bodo pripravljene prostovoljno služiti vojaški rok;

9. ugovor vesti vojaški dolžnosti

Ugovor vesti je ena temeljnih človekovih pravic, ki jo lahko v Sloveniji uveljavlja tisti, ki zaradi filozofskih, humanitarnih ali religioznih razlogov zavrača služenje z orožjem. To mora potrjevati tudi način življenja nabornika. Vendar so razlogi za ugovor vesti pogosto neformalni, kot npr. to, da mladi nočejo izgubljati časa v vojski, nočejo izgubiti svoje individualnosti, pravice do privatnega življenja ipd. (povzeto iz raziskave skupine obramboslovcev pri predmetu Mirovne študije 2000/2001). Sistem civilnega služenja je do nabornika prijaznejši, saj jim nudi več prostega časa, manj nadzora in v nekaterih primerih tudi izogibanje odgovornostim. Zato se je število vlog za ugovor vesti in napoteni na služenje drastično povečalo (glej Tabelo 4, str. 57).

Po drugi strani so mladi fantje v veliki večini s svojimi znanji tem organizacijam predstavljali kakovostno, vendar poceni delovno silo. Z izgubo le-te se bodo pokazale tako socialne kot humanitarne posledice za organizacije, v katerih služijo, kar je predstavljeno v naslednjem poglavju;

10. demografski trend

Negativen naravni prirastek v Sloveniji pomeni tudi vedno manjši naborni kontingent. S tem se pojavi v državi problem, da popolnjuje OS na obvezniški način. Stopnja izobraženosti narašča in posledično tudi nepripravljenost izobražencev za služenje vojaškega roka. Namesto tega se mladi fantje raje odločijo za nadomestno civilno služenje;

11. stroški in prisotnost na trgu dela

Ekonomski faktor je ključni faktor pri vprašanju, ali obvezniška ali profesionalna vojska. Zagovorniki obvezniškega načina popolnjevanja poudarjajo, da so stroški poklicnih OS (pre)visoki, vsekakor pa višji od naborniške vojske. Vendar praksa kaže drugačno sliko. Večina evropskih držav, ki je prešla na poklicne OS, je svoj obrambni proračun ohranila ali celo zmanjšala¹⁸. Po drugi strani pa zagovorniki poklicnih OS poudarjajo, da je potrebno na stroške gledati predvsem z vidika večje učinkovitosti in usposobljenosti poklicnih vojakov. V Sloveniji se obrambni proračun povečuje zaradi pristopa k zvezi NATO (v letu 2000 je bil 1,45 % BDP, leta 2003 pa 1,6 % BDP). Sicer nizki obrambni proračun in stroški obvezniške vojske so se izražali tudi v pomenu funkcionalnosti, ki je bila v času naborniškega sistema nizka;

12. tehnološki faktor

Razvoj novih tehnologij se v OS izraža na področju oborožitvenih sistemov, ki so vse bolj sofisticirani, opreme in oborožitve ter zaščitne opreme pripadnikov OS. Zato se večajo tudi stroški. Vprašanje, ki se pojavlja predvsem v nekaterih evropskih državah, je, ali je smiselno opremljati naborniško vojsko s tako drago in zahtevno opremo. V Sloveniji to vprašanje za odločitev med naborniško in profesionalno vojsko sicer ni bilo ključnega pomena, vendar bo morala Slovenska vojska sčasoma več pozornosti nameniti tudi temu področju.

¹⁸ Povprečni obrambni proračun je bil v državah Evropske unije v letu 2000 2,05 % BDP. Države članice zveze NATO so imele v tem letu povprečno obrambni proračun 2,2 % BDP, od tega države s splošno vojaško obveznostjo 2,4 % BDP in države s profesionalno vojsko 1,8 % BDP (glej prilogo B).

Profesionalizacijo Slovenske vojske lahko označimo z besedno zvezo "izvajanje sprememb v premiku" in ne za vnaprej natančno pripravljene spremembe. Leta 2001 je Ministrstvo za obrambo sicer pripravilo Splošni dolgoročni program razvoja in opremljanja Slovenke vojske, ki je predvidel postopoma večjo profesionalizacijo vojske do leta 2007 (oz. 2010), zmanjšanje vojne sestave s 47.000 na 26.000 pripadnikov, spremembo strukturnih razmerij v vojaški organizaciji, povečanje sil za posredovanje, modernizacijo Slovenske vojske ter povečanje obrambnih izdatkov na nekaj nad 1,6 % BDP ob koncu načrtovanega obdobja (http://www.mors.si/mors/tiskovno_sredisce/arhiv/200111/t20011129.htm; 9. 6. 2004).

Vendar je do prehoda na poklicne OS prišlo predčasno. Že februarja 2002 je svet za varnostna vprašanja, ki deluje pri predsedniku vlade, objavil novico, da se je ukvarjal z vprašanjem popolnjenja OS. Člani sveta so se strinjali, da je potrebno naborniški sistem sčasoma opustiti (<http://www.mladina.si/tehdnik/200337/clanek/03-37-24-slo--obramba-in-zascita-ali-h--zerdin>; 8. 6. 2004). Za razliko od prejšnjih let se je povečala politična volja za spremembo, to je ukinitvev naborniškega sistema¹⁹.

Oktoobra istega leta je bila sprejeta novela Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaški dolžnosti (Ur. l. RS št. 86/02), ki je bila podlaga za spremembo popolnjenja iz naborniškega sistema na poklicne OS.

Zakon v 62.a členu določa ukinitvev napotitev na služenje vojaškega roka in opravljanje nadomestne civilne službe do 30. 6. 2004. V skladu z zakonom se nabor ter zdravniški in psihološki pregledi nabornikov v miru prenehajo izvajati do 31. 12. 2003. Nadalje je v tretjem odstavku istega člena določeno, da se do konca leta 2010 preneha izvajati obvezno služenje v rezervni sestavi ter 30–dnevno usposabljanje za zaščito in reševanje državljanom, ki jim je bil priznan ugovor vesti vojaški dolžnosti, po odsluženem vojaškem roku.

Tudi ta sprememba je "prehitela" zakon, saj so se v letu 2003 že začele spremembe za čimprejšnji prehod na poklicne OS. Tako se je vpoklic nabornikov izvedel le januarja, ko je bilo na služenje napotenih 861 nabornikov, in aprila s 409 napotenimi naborniki.

¹⁹ Predvsem v Stranki mladih Slovenije, ki je tudi zbirala podpise za ukinitvev naborniškega sistema (npr. na Študentski areni 2001 in 2002), in opoziciji (Slovenski demokratski stranki z Janezom Janšo na čelu).

Predvidena julijska generacija nabornikov ni bila vpoklicana, prav tako ne oktobrska, saj je 9. 9. 2003 predsednik vlade Anton Rop povedal v ljubljanski vojašnici Franc Rozman Stane, da Slovenija ukinja naborniški sistem. (<http://nato.gov.si/slo/novinarsko-sredisce/sporocila-za-javnost/2208/>; 9. 6. 2004). Mladim, ki nočejo služiti, ni bilo več potrebno opravljati državljske dolžnosti, hkrati so se odprle možnosti tistim, ki bodo za svojo poklicno pot izbrali vojaški poklic. Možnost prostovoljnega služenja vojaškega roka bo po zakonu (Ur. l. RS št. 86/02, Ur. l. RS št. 81/03) omogočena državljanom in državljkam med 18 in 27 letom. Trajala bo najmanj 3 mesece za plačilo, vezano na minimalno plačo v RS. Poleg tega bo vsem zagotovljeno tudi zdravstveno varstvo ter pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Slovenska vojska se je tako pojavila na trgu delovne sile kot največji delodajalec v Sloveniji. Ukinitve naborniškega sistema in prehod na profesionalno vojsko se je začel 9 mesecev pred zakonskim rokom.

Zakon v 62.e členu določa pogoje za ponovno uvedbo obveznega služenja vojaškega roka in s tem tudi nabora, zdravniških pregledov in opravljanje nadomestne civilne službe ob povečani nevarnosti napada na državo oziroma ob neposredni vojni nevarnosti, razglasitvi vojnega ali izrednega stanja. Odločitev za ponovno uvedbo v zgoraj podanih okoliščinah sprejme Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije.

Hitra profesionalizacija je prinesla tudi socialne in humanitarne posledice na socialnem področju, predvsem za humanitarne in druge organizacije, v katerih se je opravljala nadomestna civilna služba. S posledicami ukinitve in rešitvami glede nadomestitve civilnikov se ukvarja 134 organizacij, v katerih je bilo v času obvezniške vojske možno opravljati nadomestno civilno služenje. Organizacije so se znašle pred problemom pomanjkanja delovne sile, saj so civilniki opravljali delo na različnih področjih in institucijah. V nadaljevanju sem podrobneje izpostavila najprej sam institut ugovora vesti in nato še primera opravljanja civilnega služenja ter posledice njegove ukinitve v dveh humanitarnih organizacijah, Rdečem križu Slovenije in Slovenski karitas, ki sta "zaposlovali" največ civilnikov.

6.2 Nadomestno civilno služenje v Sloveniji

6.2.1 Zakonska ureditev pravice do ugovora vesti in civilnega služenja

Pravna podlaga za uveljavljanje pravice do ugovora vesti v Sloveniji je ustavna in zakonska pravica. Poleg tega so področje civilnega služenja urejale tudi naslednje uredbe: Uredba o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in izvajanju civilne službe (Ur. l. RS št. 34/96), Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe (Ur. l. RS št. 97/01).

Pravica do ugovora vesti je ustavna pravica, ki v 46. členu Ustave Republike Slovenije določa (Ur. l. RS št. 33/91): »Ugovor vesti je dopusten v primerih, ki jih določi zakon, če se s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb«. V drugem poglavju Ustave so opredeljene temeljne človekove pravice in svoboščine. V 41. členu »Svoboda vesti« opredeljuje, da je izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju svobodno. Nadalje je v 123. členu zagotovljeno, da je »državljanom, ki zaradi svojih religioznih, filozofskih ali humanitarnih razlogov niso pripravljene sodelovati pri opravljanju vojaških obveznosti, treba omogočiti, da sodelujejo pri obrambi države na drug način«. Ustavna pravica je podrobneje opredeljena še v Zakonu o obrambi in Zakonu o vojaški dolžnosti.

Zakon o obrambi (Ur. l. RS št. 82/94) določa, da tisti, katerim je bil priznan ugovor vesti vojaški dolžnosti, sodelujejo pri obrambi države tako, da opravijo nadomestno civilno službo in dolžnosti opravljajo tudi v vojni.

Zakon o vojaški dolžnosti (Ur. l. RS 18/91, 74/95 in 86/02) zagotavlja pravico do ugovora vesti naborniku, ki nasprotuje uporabi orožja v vseh okoliščinah, ter omogoča, da vojaški rok služi brez orožja ali opravi nadomestno civilno službo kot nadomestilo vojaškemu roku, ki se izvršuje v sistemu za zaščito, reševanje in pomoč oziroma v vladnih in nevladnih organizacijah, ki opravljajo reševalno ali humanitarno dejavnost, ki je javnega pomena. Te službe in organizacije določi minister, pristojen za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami, na podlagi javnega razpisa.

Civilna služba se izjemoma lahko izvaja tudi v državnih organih, ki jih določi minister, pristojen za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami. Organizacija, v kateri se izvaja civilna služba, mora za državljana, ki opravlja to službo, praviloma zagotoviti možnost nastanitve, prehrane ter druge pogoje. Določiti mora tudi odgovorno osebo, ki organizira in nadzoruje delo državljana, ki opravlja civilno službo.

Organizacija in službe, v katerih se izvaja nadomestna civilna služba, morajo po 12. členu Uredbe o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe (Ur. l. RS št. 34/96) ter Uredbe o spremembah in dopolnitvah uredbe o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe (Ur. l. RS št. 97/01) dokazati, da opravljajo dejavnost reševanja, humanitarno ali drugo dejavnost, ki je javnega pomena. Organizacije morajo izpolnjevati pogoje za celodnevno nastanitev in prehrano državljanov med opravljanjem nadomestne civilne službe ter zagotoviti pravice in obveznosti v obsegu, kot so določene s predpisi in pravili za vojake na služenju vojaškega roka.

6.2.2 Povračilo stroškov s strani Ministrstva za obrambo

Organizacije so bile Ministrstvu za obrambo dolžne predložiti program usposabljanja, program opravljanja nadomestne civilne službe za celotno obdobje ter določiti odgovorne osebe za vodenje in nadzor civilnikov pri opravljanju nadomestne civilne službe. Le-ti so spremljali delo civilnikov ter izpolnjevali mesečna poročila in urnik opravljenih ur, kar je bila podlaga za refundacijo stroškov.

Po pogodbi z Ministrstvom za obrambo je organizacija prejela za vsakega državljana na služenju nadomestnega civilnega služenja povračilo stroškov za prehrano in nastanitev²⁰, vendar največ do določenega zneska, in sicer za prehrano dnevno po 930 SIT in za nastanitev dnevno po 395 SIT. Poleg tega je državljan, ki ni bil nastanjen, temveč se je vozil na delo, dobil povrnjene potne stroške, ki so bili enaki nastanitvenim. V skladu s Pravilnikom o denarnih prejemkih vojakov in kandidatov za podčastnike ter častnike vojnih enot (Ur. l. RS 71/02) je civilnik prejel tudi žepnino, ki je bila enaka žepnini vojakov na služenju rednega vojaškega roka in je na koncu znašala okoli 5.700 SIT. Civilniki so v povprečju prejeli od 30.000 do 40.000 SIT na mesec.

²⁰ Podatki veljajo za november 2003 – intervju z g. Plavšičem, RKS, 22. 6. 2004.

S strani organizacije so državljani na služenju dobili povrnjene stroške, ki so presegali zgoraj omenjeni denarni okvir, za vsak dan dejansko opravljene službe ter nastalih nastanitvenih ali prevoznih stroškov. Ministrstvo za obrambo je povrnilo tudi stroške za čiščenje in pranje delovnih oblek za državljane na nadomestnem civilnem služenju, vendar največ do 180 SIT dnevno. V primeru, da so civilniki sami poskrbeli za čiščenje in pranje delovnih oblek, so dobili povrnjene stroške v zgoraj omenjenem znesku²¹.

Skladno s čedalje večjim številom civilnikov in številom organizacij, v katerih so služili, so se povečevala finančna sredstva, ki jih je Ministrstvo za obrambo namenilo za potrebe opravljanja nadomestnega civilnega služenja, kar prikazuje spodnja tabela (MORS 2003).

Tabela 3: Porabljena finančna sredstva v SIT

Leto	Število napotnih	Finančna sredstva	Povprečna poraba na civilnika	Indeks rasti
1995	81	18.000.000,00	222.222,20	
1996	178	27.000.000,00	151.685,40	68,3
1997	265	44.000.000,00	166.037,70	109,5
1998	712	118.000.000,00	165.730,30	99,8
1999	1020	240.000.000,00	235.294,10	142
2000	1801	277.000.000,00	153.803,45	65,4
2001	1593	508.000.000,00	318.895,20	207,3
2002	1294	406.000.000,00	313.755,80	98,4

Vir: povzeto po MORS (2003).

Iz tabele je razvidno, da so se finančna sredstva, namenjena za potrebe opravljanja civilnega služenja, zvišale, in sicer z 18 milijonov v letu 1995 na kar 406 milijonov v letu 2002. Višja sredstva so posledica večjega števila civilnikov, ki so opravljali civilno službo. Stroški na civilnika so variabilni, kar kaže indeks rasti. Negativna stopnja rasti porabe na civilnika je bila med letoma 1995 in 1996 za 31,7 %; med 1997 in 1998 za 0,2 %; med 1999 in 2000 za 34,6 % ter med 2001 in 2002 za 1,6 %. Največji skok je med letoma 2000 in 2001, ko so stroški narasli za več kot enkrat, to je za 107,3 %. Med letoma 1998 in 1999 so narasli za 42 %; ter za 9,5 % med letoma 1996 in 1997.

²¹ Povzeto z intervjuja z g. Stanislavom Rupnikom, MNZ, avgust 2003; Nedič 2003: 31, 32.

Stroški na civilnika so izračunani za 7-mesečno obdobje, v katerem je služil. Stroški so nižji, kot če bi morala organizacija redno zaposliti kader za opravljanje dela. Za državo so bili tako poceni delovna sila. Ministrstvo za obrambo bo s prihrankom lahko namenilo denarna sredstva za čim hitrejšo profesionalizacijo OS in stroške, povezane s tem prehodom.

6.2.3 Izbor institucij in organizacij

Prednost pri določitvi organizacij in služb, v katerih se opravlja nadomestna civilna služba, imajo tiste, ki zagotavljajo celodnevno oskrbo ter nastanitev in delujejo v sistemu zaščite, reševanja in pomoči, ter organizacije, ki opravljajo humanitarno dejavnost (Ur. l. RS št. 33/02).

Pristojnost v zvezi z določanjem služb in organizacij je bila sprva pod Ministrstvom za pravosodje. Nato se je, zaradi povečanega obsega tako organizacij kot vlog, prenesla po spremembi Zakona o vojaški dolžnosti (Ur. l. RS št. 74/95) na Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ), ki je izvedlo tudi zadnji razpis leta 2003 (Ur. l. RS št. 33/02). Po spremembi Zakona o vojaški dolžnosti in po Odločbi ustavnega sodišča (Ur. l. RS št. 43/01) se je pristojnost v zvezi z določanjem služb prenesla na ministrstvo, pristojno za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami na podlagi javnega razpisa. V skladu s tem Ministrstvo za obrambo (MORS) leta 2003 sklene pogodbe in izda koncesije 134 organizacijam, izbranim na zadnjem razpisu²².

Število organizacij se je od leta 1991, ko je bilo zakonsko prvič omogočeno opravljati civilno služenje, stalno naraščalo. Premosorazmerno sta naraščala število vlog in število napotenih civilnikov. Razlogov za to je več, vsekakor pa je eden pomembnejših ta, da je bilo civilno služenje po dolžini izenačeno z rednim služenjem vojaškega roka, in sicer 7 mesecev.

²² Intervju z g. Stanislavom Rupnikom, MNZ, avgust 2003.

Tabela 4: Civilno služenje v številkah

Leto	Število vlog	Število pozitivno rešenih vlog (za brezorožno služenje)	Število napotnih	Število organizacij
1991	240		0	12
1992	135		7	12
1993	105		61	12
1994	226	333 (12) do leta 1994	45	12
1995	264	145 (1)	81	12
1996	759	522 (3)	178	12
1997	1038	951 (17)	265	47
1998	1937	1587 (25)	712	47
1999	2504	2107 (20)	1020	47
2000	2687	2444 (14)	1801	115
2001	3250	2619	1593	115
2002	1976	1694 (49)	1294	115
2003	276*		230	134
SKUPAJ	15397	12402 (141)	7287	

Vir: prirejeno po MORS (2003).

* do junija 2003

Leta 1992 je bilo na civilno služenje prvič napoteno 7 državljanov, ki jim je bila priznana pravica do ugovora vesti, in število se je povečalo na 178 napotnih v letu 1996, ko je bilo možno služiti v 12 organizacijah. Leta 1997 je bilo napotnih na civilno služenje 265 državljanov, število vlog pa je že preseгло 1000 (1038). Na razpisu 1996 je bilo izbranih 47 organizacij, v katerih je bilo možno služiti od leta 1997 do 2000. Število vlog se je do naslednjega izbora, leta 2000, povečalo na 2687, služenje pa je opravil 1801 civilnik. Od leta 2000 do leta 2003 se je število organizacij povečalo na 115, leta 2003 na 134 organizacij, v katerih je služenje opravilo 230 državljanov, ki so bili napoteni (tako kot vojaki na služenje rednega vojaškega roka) le v mesecu marcu in maju (prirejeno po MORS 2001, MORS 2003). Vpoklic se je praviloma izvajal petkrat letno, in sicer vzporedno z vpoklicem na redno služenje, v mesecu marcu, maju, juliju, oktobru in decembru. Leta 2003 se je vpoklic na redno služenje kot tudi na civilno služenje izvajal samo dvakrat, vendar v manjšem obsegu kot običajno. Ministrstvo za obrambo ostalih napotitev ni izvedlo, saj je bila predčasno ukinjena obvezniška vojska in s tem tudi opravljanje nadomestnega civilnega služenja v organizacijah. Tako kot se je predčasno zaključilo opravljanje rednega vojaškega roka v mesecu oktobru 2003, se je 4. decembra 2003 končalo opravljanje nadomestne civilne službe še zadnji generaciji državljanov s priznano pravico do ugovora vesti vojaški dolžnosti, ki je bila napotena na služenje 5. maja 2003. Civilno služenje se je končalo za 83 državljanov, ki so služili v 49 organizacijah.

6.3 Rdeči križ

Začetki humanitarne dejavnosti na slovenskih tleh segajo v obdobje 19. stoletja, ko smo bili pod Avstro-Ogrsko oblastjo, in se nadaljujejo v okviru Rdečega križa Jugoslavije. Mednarodni odbor Rdečega križa je v Ženevi leta 1993 Rdeči križ Slovenije priznal kot samostojno nacionalno društvo. Mednarodna federacija društev Rdečega križa in Rdečega polmeseca je na svoji generalni skupščini potrdila Rdeči križ Slovenije kot novega člana (<http://www2.arnes.si/~ljrksl/>; 7. 6. 2004).

6.3.1 Rdeči križ Slovenije

Rdeči križ Slovenije (RKS) je opredeljen v 1. členu Zakona o RKS (Ur. l. RS št. 7/93) kot neodvisna, humanitarna organizacija nacionalnega pomena, ki na območju Republike Slovenije deluje v skladu z ženevskimi konvencijami iz leta 1949 in Dodatnima protokoloma k ženevskim konvencijam o zaščiti žrtev spopadov (v nadaljnjem besedilu ženevske konvencije) ter sklepi mednarodnih konferenc Rdečega križa. RKS je kot zveza združenj samostojna, nevladna, humanitarna, nepridobitna organizacija. Deluje po naslednjih temeljnih načelih Rdečega križa (<http://www2.arnes.si/~ljrksl/>; 7. 6. 2004): humanost, nepristranskost, nevtralnost, neodvisnost, prostovoljnost, enotnost in univerzalnost.

Poslanstvo Rdečega križa Slovenije, z močjo humanosti izboljšati življenje ranljivih ljudi, je v skladu z Mednarodno federacijo društev Rdečega križa in Rdečega polmeseca. Naloge, ki jih v skladu s tem opravlja, so spremljanje življenja ljudi, pomoč v stiskah in nemoči, še posebej ranljivih skupin, kot so otroci in starejši; zagotavljanje spoštovanja človeka in človekovih pravic, še posebno med oboroženimi spopadi in drugimi izrednimi stanji; pridobivanje materialne pomoči za tiste, ki so nemočni in v stiski; spodbujanje čuta za solidarnost in za razumevanje stiske drugih ter širjenje vrednot zdravja in zdravega življenja; uvajanje načrtnega izobraževanja in usposabljanja za izvajanje poslanstva in nalog ter opravljanje humanitarnega dela.

V svojem statutu, sprejetem leta 2004, opredeljuje cilje in naloge RKS (<http://www2.arnes.si/~ljrksl/>; 7. 6. 2004): pomoč pri preprečevanju in lajšanju trpljenja ljudi, zaščiti življenja in zdravja, krepitvi gibanja za zdravo življenje ter zagotavljanju spoštovanja človekovih pravic, posebno med oboroženimi spopadi, naravnimi nesrečami in drugimi izrednimi stanji.

Naloge, ki jih opravlja kot javno pooblastilo, so opredeljene v 9. členu Zakona o RKS (Ur. l. RS 7/93):

- naloge v zvezi z obveščanjem, evidentiranjem in poizvedovanjem za žrtvami oboroženih spopadov in prizadetimi v naravnih in drugih nesrečah – t. i. poizvedovalna dejavnost;
- usposabljanje osebja za opravljanje nalog, ki jih določajo ženevske konvencije;
- organizacija tečajev in izpitov iz prve pomoči;
- organizacija in usposabljanje enot za prvo pomoč;
- izvajanje akcij za pridobivanje krvodajalcev in organizacija krvodajalskih akcij;
- izdajanje izkaznic darovalcem delov človeškega telesa;
- izvajanje ukrepov zdravstvenega varstva ljudi ob naravnih in drugih nesrečah ter oboroženih spopadih;
- izvajanje ukrepov za sprejemanje in nastanitev evakuiranega prebivalstva in drugih ogroženih ljudi ter druge ukrepe, ki lahko prispevajo k preskrbi ogroženih in prizadetih ljudi.

RKS je organiziran kot enotno društvo, ki deluje na prostoru celotne Slovenije v 12 regijah, 56 območnih združenjih in okoli 1000 krajevnih organizacijah.

6.3.2 Nadomestno civilno služenje v RKS²³

Novembra 1997 je RKS v svojo dejavnost prvič vključil civilnike, ki so opravljali nadomestno civilno službo. Skupaj je nadomestno civilno služenje v RKS opravilo 473 civilnikov. Od leta 1997 do konca leta 2002 je na sedežu Rdečega križa Slovenije, v Mladinskem zdravilišču in letovišču Debeli rtič ter 56 območnih združenjih Rdečega križa opravilo služenje 469 državljanov. Po razpisu leta 2003 pa je bilo v okviru RKS možno opravljati civilno službo le še v Mladinskem zdravilišču in letovišču Debeli rtič, saj sta bili samo tam zagotovljeni nastanitev in prehrana za civilnike. Tako so civilni vojaški rok odslužili v letu 2003 le štirje državljani. Problem se je pokazal pri napotitvah tudi v prejšnjih letih, saj je bila kvota civilnikov vedno veliko manjša od potreb, ki jih je imel RKS.

²³ Intervju z g. Borisom Plavšičem, strokovnim sodelavcem RKS, 22. 6. 2004.

Civilniki so organizaciji pomenili dodatno delovno silo, ki je pomagala pri izvajanju programov RKS. Vsi so se seznanili s krvodajalstvom, izvajanjem programov prve pomoči, socialno dejavnostjo in javnimi pooblastili. Glede na to, kje so opravljali svoje delo, so spoznali tudi ostala področja dela Rdečega križa, od pomoči pri pridobivanju sredstev s prostovoljnimi prispevki, organizacije koncertov in prireditev do dela z otroki in podobno.

Program usposabljanja državljanov na nadomestnem civilnem služenju v okviru RKS je opredeljen v Splošnih navodilih o izvajanju nadomestne civilne službe in obsega naslednje naloge in dela:

1. na sedežu RKS in območnih združenjih²⁴:

- vodenje statistik in evidenc;
- posredovanje informacij uporabnikom;
- sodelovanje pri organizaciji krvodajalskih in solidarnostnih akcij;
- sodelovanje v projektih preventivnega dela z mladimi;
- sodelovanje pri organiziranju tečajev prve pomoči;
- sodelovanje pri zbiranju in delitvi humanitarne pomoči ogroženim družinam in posameznikom, beguncem;
- opravljali so tudi delo v skladišču, administraciji, računovodstvu in vzdrževanju.

2. na terenu:

- sodelovanje pri izvajanju sosedske pomoči in programu javne kuhinje;
- sodelovanje v skupinah za samopomoč, pri pripravi in izvedbi srečanj za ostarele in invalidne;
- sodelovanje pri projektih za brezdomce in romsko populacijo;
- izvajanje aktivnosti za begunce in socialno ogrožene družine ter posameznike;
- sodelovanje v projektih preventivnega dela z mladimi in pri pripravi izobraževalnih oblik (razna predavanja, delavnice, tabori ...).

3. v Mladinskem zdravilišču in letovišču Debeli rtič:

- sodelovanje in pomoč pri oblikovanju in izvajanju priložnostnih aktivnosti za otroke;
- sodelovanje in pomoč pri sprejemih in odhodih otrok;
- sodelovanje pri vodenju skupin otrok in invalidov in spremstvo otrok;
- opravljanje vzdrževalnih del, urejanje parka, športnih površin;
- pomoč v kuhinji;

²⁴ Delo v območnih združenjih je pogojeno z velikostjo in številom zaposlenih.

- pomoč pri urejanju prostorov za namestitvev in izvajanju programa;
- reševanje iz vode;
- delo povezano z izvajanjem zdraviliško-letoviške dejavnosti.

Civilnikom so, če je bilo le možno, prilagodili naloge in delo glede na izobrazbo in znanja, ki so jih imeli. Svoje delo so po večini opravljali dobro in so s svojimi znanji in osebnimi pogledi prispevali ne samo k lažjemu, temveč tudi bolj kvalitetnemu izvajanju programov. Le majhen delež (cca. 3 %) pa je bilo takih, ki svojega dela niso hoteli ali so ga slabo opravljali. Največji problem in slabost instituta civilnega služenja je bilo sankcioniranje. Kršiteljev in tistih, ki niso hoteli opravljati svojega dela, praktično ni bilo možno učinkovito sankcionirati²⁵ (ali jih celo predlagati za ponovno preverjanje statusa ugovornika vesti), saj so bili postopki (pre)dolgi glede na trajanje civilne službe.

Za spremljanje civilnikov v času civilnega služenja je bila odgovorna oseba na lokaciji (na nacionalnem nivoju – generalni sekretar RKS, na sedežu RKS je bil to strokovni sodelavec, ki ga je pooblastil generalni sekretar, na območnih združenjih sekretar, v Mladinskem zdravilišču in letovišču pa vodja letovišča), kjer se je služenje opravljalo (Splošna navodila o izvajanju nadomestne civilne službe).

Rdečemu križu Slovenije je bila pridobitev koncesije za opravljanje nadomestnega civilnega služenja dobrodošla pomoč, saj so njihove potrebe vedno presegale število dodeljenih državljanov za služenje civilnega vojaškega roka. Z ukinitvijo izvajanja civilnega služenja so izgubili dragoceno in brezplačno delovno pomoč, in ker so se skoraj hkrati ukinila tudi javna dela, so se za ohranjanje in izvajanje obsega dela morali reorganizirati in porazdelili delo med zaposlene in prostovoljce.

²⁵ Za nadzor nad izvajanjem civilnega služenja je bil pristojen republiški inšpektor iz MNZ.

6.4 Slovenska karitas

6.4.1 Predstavitev in poslanstvo Slovenske karitas²⁶

Slovenska karitas je dobrotelna ustanova Rimskokatoliške cerkve na Slovenskem, ki jo je 1. maja 1990 ustanovila Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. Njen namen je, da uresničuje karitativno in socialno poslanstvo Cerkev. Naloge Slovenske karitas so: sodelovanje z državnimi ustanovami, ki so pristojne za socialo, opozarjanje na pomanjkljivosti na tem področju v družbi ter pomoč le-tem ustanovam pri proučevanju in odpravljanju socialnih stisk.

Slovenska karitas (glej prilogo C) povezuje in usklajuje delo treh Škofijskih karitas Ljubljana, Maribor in Koper ter sodeluje z ustreznimi službami, karitativnimi ustanovami ter gibanji doma in na tujem. Ravna v skladu s smernicami Slovenske škofovske konference in sodeluje z njenimi ustanovami. V slovenskem pastoralnem svetu usklajuje svoje programe. Škofijska karitas Maribor ima v svoji sestavi 152 župnijskih in območnih karitas, Škofijska karitas Ljubljana jih ima 117 ter Škofijska karitas Koper 96. Pod Slovensko karitas delujejo tudi naslednji posebni zavodi, in sicer: (1) Zavod Pelikan Karitas, pod katerim delujejo Materinska domova na Škofljici in v Višnji Gori, Center za pomoč na domu in Skupnost Srečanje za pomoč zasvojenim; (2) pod Škofijsko karitas Maribor deluje Zavod čebela – dnevno varstvo karitas; (3) Škofijska karitas Koper pa je ustanovila Zavod Karitas Samarijan.

Naloga Slovenske karitas je prizadevanje za promocijo prostovoljnosti, načrtovanje akcij mednarodnega pomena ter spremljanje njihovega poteka in učinkov. Sodeluje tudi pri odpravljanju posledic naravnih nesreč in katastrof tako doma kot po svetu ter podpira socialne projekte v državah t. i. tretjega sveta z misijonsko dejavnostjo.

²⁶ Povzeto po http://www.karitas.si/predstavitev_naloge.htm; 8. 6. 2004, <http://www.rkc.si/karitas/KP/index.html>; 8. 6. 2004, <http://kid.kibla.org/%7Ekaritas/cebela.html>; 8. 6. 2004.

Slovenska karitas je članica Mednarodne²⁷ ter Evropske²⁸ karitas in sprejema njuna načela delovanja, usklajevanja in sodelovanja ter povezuje Slovenijo z mednarodnimi in meddržavnimi nevladnimi organizacijami na dobrodelnem in človekoljubnem področju.

6.4.2 Nadomestno civilno služenje v Slovenski karitas

Pogoj, da obveznik služi civilno službo v okviru Slovenske karitas, je, da sprejme glavna načela Slovenske karitas. Služenje samo ni pogojeno s krščanskim verskim prepričanjem (Slovenska karitas 1993: 2). Organizacija sprejme v svoje vrste tako verne kot tudi ateiste.

V organizaciji se je izvajala nadomestna civilna služba od leta 1992 dalje. S sodelovanjem na zadnjem razpisu leta 2002 je Slovenska karitas zadostila pogojem in tako v letu 2003 podaljšala pogodbo z Ministrstvom za obrambo za izvajanje civilne službe.

Ta možnost je nudila mladim, ki so uveljavljali pravico do ugovora vesti, da so v njihovi organizaciji opravili humanitarno delo, se seznanili s karitativnim delom in nudili podporo programom, ki jih je izvajala organizacija, saj so bili le-ti zaradi majhnih finančnih sredstev za delovanje dostikrat ogroženi.

Od leta 1992 do konca leta 2003 so v Slovenski karitas (oziroma v njenem okviru na 116 mestih in preko 40 lokacijah) opravili civilno službo 804 civilniki. Civilniki so organizaciji predstavljali kadrovske okrepitve. Preko njih se je razvilo in ustalilo veliko malih programov, prav tako pa nadaljevalo opravljanje stalnih programov. Programi so se lahko razvili tudi zato, ker so civilniki predstavljali kakovostno delovno silo in hkrati finančni prihranek za organizacijo²⁹. Po drugi strani je morala organizacija sama za izvajanje programa usposobiti ustrezen kader – mentorje za delo s prostovoljci.

²⁷ Caritas Internationalis – konfederacija 162 katoliških organizacij, ki si prizadevajo za boljši svet, še posebno za revne in zatirane, zastopane v več kot 200 državah po svetu (<http://www.caritas.org/jumpnews.asp?idNews=6&idChannel=6>; 8. 6. 2004).

²⁸ Caritas Europa – ustanovljena leta 1971, ki povezuje 48 organizacij v 44 evropskih državah. Osredotoča se predvsem na vprašanja na področju revščine in socialne neenakosti, vprašanja v zvezi z migracijami in azilom tako znotraj Evropske unije kot tudi v ostalih evropskih državah (<http://www.caritas-europa.org/code/en/hp.asp>; 8. 6. 2004).

²⁹ V vseh letih, ko so delo opravljali civilniki (1993 – 2003), so v Slovenski karitas privarčevali en letni proračun (intervju z g. Alojzijem Štefanom, 8. 6. 2004).

Obveznik na izvajanju nadomestne civilne službe je opravljal delo v obsegu 7–9 ur na dan (možno je bilo tudi nočno delo), vse dni v tednu, vključno z vikendi in prazniki. Urnik je bil prilagojen glede na potrebe posameznega delovnega mesta in naravo dela (Nedič 2003: 26).

Civilniki so po Programu usposabljanja in opravljanju civilnega nadomestnega služenja v župnijskih Karitas opravljali dela na treh področjih, in sicer:

1. Pomoč ljudem v stiski:

- pomoč pri pripravi in razdeljevanju prehrane za reveže in brezdomce;
- pomoč pri negi brezdomcev;
- skrb za materialno pomoč brezdomcem – obleka, prevozi ipd.;
- obiski in pogovori z ostarelimi, bolniki in osamljenimi, branje literature in na splošno lajšanje osamljenosti;
- organiziranje in pomoč pri pripravi izletov za ostarele in osamljene, skrb za dobro počutje in pomoč udeležencem;
- spremstvo starejših in invalidov k verskim obredom, sodelovanje pri prevozu na obrede in z njih;
- razdeljevanje literature ostarelim;
- spremljanje ostarelih brez svojcev na zdravniške preglede v zdravstveni dom ali bolnišnico.

2. Praktično delo:

- čiščenje in vzdrževanje okolice objektov;
- dostavljanje humanitarne pomoči revnim družinam;
- skrb za razdeljevanje oblačil in prehrane beguncem in ljudem v stiski, ki iščejo konkretno pomoč;
- pomoč pri vzdrževanju in obnovi objektov pod vodstvom strokovnjakov;
- fizična pomoč ostarelim, kot na primer dostava ozimnice, popravila v hiši ipd.;
- samostojno opravljanje manjših vzdrževalnih del v objektih;
- čiščenje snega;
- urejanje prostorov Slovenske karitas, župnišč, predavalnic, sakralnih objektov;
- pomoč socialno ogroženim družinam in ostarelim ter bolnim kmetom na kmetijah;
- urejanje arhivov, knjižnic in računalniških podatkov;
- pomoč pri pripravi paketov, prevozu pohištva, darovanih predmetov ipd.;
- razvrščanje, pakiranje, vzdrževanje živil in oblek v skladišču župnijskih Karitas.

3. Programi župnijskih Karitas in drugih delovnih mest:

- pomoč bolnim, invalidom in ostarelim na domu;
- pomoč v cerkvenih in socialnih ustanovah, v katere so vključeni župljani;
- sodelovanje v programih mladinskih centrov v župnijah;
- dežurstvo (tudi nočno) in sodelovanje v posebnih programih za pomoč mladim;
- spremljanje bolnikov in invalidov v posebnih akutnih zdravstvenih in socialnih situacijah;
- programi pomoči ob naravnih nesrečah in katastrofah;
- spremljanje in pomoč župljanom in občanom v javnih socialnih ustanovah;
- pomoč in sodelovanje pri pripravi in izvedbi programov Slovenske karitas (letovanje otrok in družin, zimovanja, akcije pomoči v tujino ipd.);
- zbiranje in razvrščanje oblačil in prehrane v skladišču župnijske Karitas;
- sprejem, evidentiranje in pogovor z begunci in pregnanci, posredovanje odobrene mesečne humanitarne pomoči;
- sodelovanje z ostalimi župnijskimi Karitas in s škofijskimi Karitas;
- pripravljane in organiziranje srečanj za ostarele, prizadete in invalide;
- sodelovanje v množičnih dobrodelnih akcijah škofijske Karitas in Slovenske karitas za pomoč revnim družinam;
- pomoč ostarelim, bolnim in osamljenim na domu;
- sodelovanje pri organiziranju in distribuciji humanitarne pomoči;
- skrb za urejene in čiste prostore župnijske Karitas in župnijskega urada;
- pripravljane učilnic za različna srečanja;
- sodelovanje pri posameznih specifičnih programih, ki potekajo na določeni lokaciji in se določijo z izvedbenim programom v skladu s splošnim opisom del in nalog usposabljanja za humanitarno dejavnost;
- dežurstvo v mladinskem centru, informiranje mladih o pomembnejših srečanjih, predavanjih in drugih oblikah kulturnega izobraževanja;
- skrb za postrežbo mladih s sladoledom in brezalkoholnimi pijačami v mladinskem centru;
- skrb za vse rekvizite v mladinskem centru, ki so na voljo mladim za različne aktivnosti in igro;
- nabava novih rekvizitov in sodelovanje z mladimi pri različnih igrah (oratorij);
- organiziranje srečanja mladih, pomoč pri izvedbi, pomoč animatorjem mladinskih skupin pri vodenju posameznih srečanj;

- pomoč pri organizaciji in izvajanju dobrodelnih koncertov v okviru mladinskega centra.

Poleg tega osnovnega programa so se izvajali tudi nekateri specialni programi po zavodih in centrih.

Civilniki so delo v organizacijah praviloma opravljali vestno, seveda pa je bilo tudi nekaj takih, ki so prišli samo zato, da bi odslužili državljansko dolžnost. V Slovenski karitas so sankcije s predlogom za prenehanje opravljanja nadomestne civilne službe uporabili le v dveh primerih. Z opravljanjem dobrodelnega in humanitarnega dela, s katerim so se mladi na služenju soočali vsakodnevno, so nekateri celo nadaljevali kot prostovoljci ali celo kot zaposleni v Slovenski karitas. Civilna služba je tako pri mladih imela tudi vlogo promocije prostovoljnega dela³⁰.

Za obveznike na služenju je bila zadolžena posebna oseba – mentor, ki je bil neposredno odgovoren za potek, načrtovanje in nadzor civilne službe. Državljanec je spremljalo še tajništvo Slovenske karitas, kjer sta bila odgovorna referent za nadomestno civilno služenje in glavni tajnik (Nedič 2003: 30). Delo civilnikov se je spremljalo na podlagi mesečnih urnikov in poročil. V urnikih se je zabeležilo obseg dela in število opravljenih delovnih ur, kar je bila tudi podlaga za refundacijo stroškov. Povrnjeni stroški, ki so bili obračunani v skladu s pogodbo z Ministrstvom za obrambo, so za leto 2003 znašali okoli 1.400.000,00 SIT. Vendar organizacija s sprejemom civilnikov ni pridobila samo finančnih sredstev Ministrstva za obrambo, temveč je imela tudi sama nekatere dodatne stroške za pogoje dela, dodatne stroške za nastanitev in prehrano. Poleg tega je bila dolžna tudi usposobiti mentorje in referenta (ki je moral biti zaposlen v organizaciji). Ti stroški so znašali okoli 4,5 mio SIT in jih je vsa leta krila Slovenska karitas iz lastnih sredstev za izvajanje programov.

³⁰ Intervju z g. Alojzijem Štefanom, Slovenska karitas, 8. 6. 2004.

Za optimalno doseganje delovnih dosežkov in tudi motivacijo so bili civilniki razporejeni praviloma glede na svoja znanja in izobrazbo. S tem je bila omogočena večja kvaliteta dela, predvsem na tistih področjih, kjer so bila potrebna specifična znanja in sposobnosti kot na primer znanje računalništva, organizacijske sposobnosti, strokovna znanja – medicina ter tehnična znanja. Celodnevna prisotnost civilnikov v organizaciji je pomenila kvantitativno prednost, saj je bil nekdo vedno na voljo za opravljanje nalog.

Slovenska karitas se je tako kot druge organizacije soočila z izgubo civilnikov – cenene delovne sile po eni strani in po drugi večinoma kvalitetne delovne sile. Mladi niso opravljali le državljske dolžnosti, temveč so tudi pridobili pomembne življenjske izkušnje. Med opravljanjem dela so se soočili z bedo in revščino ter socialno izključenostjo, se naučili spoštovati in pomagati starejšim, opravljali so fizično delo in nekateri celo nadaljevali humanitarno delo, tako da so postali prostovoljci ali se celo zaposlili v organizaciji. Med civilnim služenjem so se civilniki naučili voditi ljudi, organizirati delo, pomagati pri razvoju in izvajanju programov ter odgovornosti za njihovo stalno izvedbo. Problem za organizacijo, ki se je pojavil z ukinitvijo nadomestne civilne službe, je manko delovne sile. Rešitve so se našle v dopolnilnih zaposlitvah, vendar jih je bilo zelo malo. Nekaj dela se je preneslo na že zaposlene in prostovoljce, nekaj pa ga je (žal) zamrlo.

7. ZAKLJUČEK

Spremembe v vojaških organizacijah so nastale kot posledica družbenih sprememb – propada vzhodnih komunističnih režimov in konca hladne vojne, novega varnostnega okolja in novih virov ogrožanja, hitrega razvoja na področju tehnologije in ekonomije. Nastale spremembe se izražajo tako v strukturi oboroženih sil kot vlogah in nalogah, ki jih le-te imajo. Sodobne oborožene sile niso več sile tipa množičnih armad. Zmanjšale so se po obsegu, povečale svojo fleksibilnost in mobilnost ter s tem možnost za hitro posredovanje tudi izven meja države. To jim narekujejo nove naloge, ki niso več tipično vojaške. Oborožene sile in njihovi pripadniki imajo na t. i. sodobnih bojiščih nevojne naloge, naloge ohranjanja in vzpostavljanja miru, ki jih izvajajo predvsem izven meja domovine. V večini držav vojakom na služenju rednega vojaškega roka zakonsko ni dovoljeno sodelovanje v teh operacijah in misijah in so zato primernejši poklicni vojaki.

Sodobne grožnje so notranji etični konflikti, trgovina z belim blagom, terorizem ipd. in ne več neposredni napad nasprotnika. Pripadniki oboroženih sil morajo tako imeti poleg vojaških tudi splošna znanja, ki si jih pridobijo v civilni sferi, in tehnična znanja za upravljanje s sodobnimi oborožitvenimi sistemi. Vse to presega znanja nabornikov, saj le-ti služijo premalo časa, da bi jih osvojili.

Število vojakov, primernih za služenje rednega vojaškega roka, upada. Trend je prepoznan v vseh obravnavanih državah. Mladi fantje se skušajo izogniti državljanski dolžnosti in pravici na različne načine. Čedalje več je zdravstveno nesposobnih in tistih, ki se odločijo za nadomestno civilno služenje.

Naslednji trend, ki vpliva na prehod na poklicne OS, je zmanjševanje obrambnih proračunov. Po hladni vojni ni več vidnega sovražnika, ki bi opravičeval večji delež sredstev namenjenih za obrambo v državnih proračunih. Postmoderna družba stremi k drugim vrednotam, še posebej socialnemu varstvu, in ni naklonjena visokim obrambnim proračunom. V državah je opaziti trend postopnega manjšanja obrambnih proračunov.

Vse te spremembe razmer in vrednot v svetu; vse več kriznih žarišč, kjer je nujno posredovanje z oboroženimi silami in zagotavljanje humanitarne pomoči; hiter razvoj tehnologije in gospodarstva, vse to vpliva na proces ukinitve splošne vojaške obveznosti in prehod na poklicne OS v evropskih državah. Nekatero evropske države popolnjujejo oborožene sile s poklicnimi vojaki že dalj časa: Velika Britanija, Luksemburg ter dve žepni državi – San Marino in Vatikan.

Prav tako so Belgija (1992), Nizozemska (1997), Francija (2001), Španija (2003) in Portugalska (2003) in Slovenija (2003), že prešle na poklicne OS. V prihodnjih letih bodo prešli na poklicne OS v Italiji (2005), na Češkem (2005), Madžarskem (2004), v Bolgariji (2007) in na Poljskem (2010).

Nemčija, Avstrija, Danska in nekatere ostale evropske države sicer še vztrajajo pri obstoječem sistemu naborništvu, vendar je samo vprašanje časa, kdaj bodo sledile trendu profesionalizacije kot ostale evropske države. Svojo prvo hipotezo »**Trendu prehoda z naborniškega sistema popolnjevanja na poklicne oborožene sile, ki se je pojavil zaradi novih varnostnih razmer in vrednot v družbi, sledi večina evropskih držav**« lahko potrdim, saj se je že več evropskih držav odločilo za prehod na poklicne oborožene sile, ostale mu postopoma sledijo.

V državah, kjer še ohranjajo naborništvu, je vprašanje prehoda na poklicno vojsko aktualno tako med politiki kot v javnosti. Dejavniki, ki vplivajo na omejevanje procesa profesionalizacije in ohranjanje obvezniških OS, so v posameznih državah različni: visoka podpora javnosti splošni vojaški obveznosti, tradicija (Švica, Švedska), ideologija, socioekonomski dejavnik (v državah nekdanjega vzhodnega bloka), geostrateški položaj države (Turčija, Grčija). V teh državah je verjetnost prehoda zaradi zgoraj navedenih razlogov manjša.

Dilema med naborniško in poklicno vojsko, ki se pojavlja v Nemčiji in Avstriji, na tehtnico postavlja razloge za in proti. V Nemčiji je podpora splošni vojaški obveznosti visoka, čeprav se delež vojakov na služenju vojaškega roka zmanjšuje. Nasprotni primer je Avstrija, kjer je podpora javnosti za prehod na poklicne oborožene sile visoka, vendar pa po drugi strani prihaja pri tem vprašanju do nesoglasij med politično elito. Razlog za ohranjanje obvezniških oboroženih sil je v obeh državah tudi socialni (in humanitarni) učinek, ki bi ga prinesel zaton obvezniške vojske. V teh državah služi velik odstotek civilnikov nadomestno civilno služenje in so cenena delovna sila za organizacije, v katerih služijo, in za državo, saj s tem relativno poceni vzdržuje socialno in humanitarno dejavnost.

Prav Nemčija je primer, kjer je razlog za ohranjanje naborništvu opravljanje nadomestne civilne službe. Ta institut je zelo razvit in v bistvu država s pomočjo civilnikov vzdržuje kakovostno delovanje socialnega skrbstva. V primeru ukinitve nabora in s tem civilnega služenja bi nastala luknja v sistemu, ki bi jo težko zapolnili. Civilniki opravljajo humanitarna dela, skrbijo za bolne in ostarele ter invalidne in pomagajo na drugih socialnih področjih.

Pripomorejo k večjemu obsegu opravljenega dela kot tudi kakovostnejšemu delu s svojimi znanji. V primeru ukinitve civilnega služenja v Nemčiji bi tako nekatere institucije lahko celo propadle.

Na podlagi tega lahko potrdim svojo drugo hipotezo **»S socialnega in humanitarnega vidika je opravljanje nadomestne civilne službe eden ključnih dejavnikov ohranjanja sistema obveznega služenja vojaškega roka, saj po eni strani civilniki predstavljajo za državo ceneno delovno silo, po drugi pa dvigujejo kakovost dela v organizacijah, v katerih opravljajo nadomestno civilno službo«.**

Pomena dela civilnikov in izgube, ki jo prinaša konec opravljanja civilne službe, se zavedajo tudi v drugih državah, kjer se soočajo z vprašanjem prehoda na poklicne oborožene sile. Vendar je z ukinitvijo naborništva neizbežna ukinitvev nadomestnega civilnega služenja. Reševanja problema se je potrebno lotiti postopoma ter ohraniti enak obseg in kakovost dela v organizacijah, ki opravljajo socialno in humanitarno dejavnost.

V Sloveniji so se organizacije že soočile s tem problemom. Decembra leta 2003 je namreč zaključila opravljanje nadomestne civilne službe še zadnja generacija vpoklicanih državljanov. Organizacije, še posebej tiste, v katerih je služilo večje število civilnikov, so se znašle pred problemom, kako naprej, kako zagotoviti enak obseg in kakovost dela ter s tem izpolnjevati svoje (humanitarno) poslanstvo. Državljeni na služenju pa niso opravljali le humanitarnega dela, temveč so bili tudi vez z družbo in so na ta način promovirali dobrodelno delo organizacij. Civilniki so predstavljali pomemben dejavnik pri zagotavljanju humanitarnega in reševalnega dela v Sloveniji.

Organizacije se po večini financirajo iz lastnih sredstev tako, da skoraj ni bilo dodatnih zaposlitev. Za nadaljevanje izvajanja programov so morale organizacije prerazporediti delo oz. ga reorganizirati. Večino so prevzeli že zaposleni v organizacijah, nekaj pa prostovoljci. Svojo zadnjo hipotezo, ki se glasi **»V Republiki Sloveniji so v organizacijah, v katerih se je opravljal nadomestna civilna služba, po prenehanju izvajanja civilne službe reorganizirali delo in tako zagotovili nemoteno opravljanje svojega poslanstva«**, lahko potrdim.

Obdobje obveznega služenja vojaškega roka in s tem civilnega služenja v Sloveniji je končano. Najbolj "prizadete" so organizacije, pa ne samo humanitarne, temveč tudi tiste, ki delujejo na področju zaščite in reševanja. Največji izpad se bo poznal gasilcem na Krasu oz. v Kopru, kjer so imeli stalno od 50 do 80 civilnikov.

Z njihovo pomočjo je bilo opravljeno skoraj 60 odstotkov vseh gašenj v dopoldanskem času (delo sicer poteka v štirih izmenah). V letu 2003 so posredovali 345-krat pri požaru. Civilniki pa so bili zadolženi tudi za požarne straže in za pomoč pri razvozu vode v obdobju suše. Po besedah vodje nadomestne službe Jordana Kariža so bili fantje "vredni zlata" in jih bodo težko nadomestili (<http://www.dnevnik.si/clanek.asp?id=60182>; 4. 6. 2004).

S koncem civilnega služenja in s tem opravljanja skoraj brezplačnega dela na socialnem in humanitarnem področju se pojavi tudi vprašanje prostovoljstva oz. kako predvsem mlade motivirati za prostovoljstvo. Vendar ni vse le na organizacijah, tudi država bi lahko poskrbela, da se obseg in kakovost dela v organizacijah s humanitarnim poslanstvom ne bi zmanjševala, temveč rasla. Za doseg tega cilja je potreben čimprejšnji sprejem Zakona o prostovoljstvu, s katerim se bodo med drugim uredili status prostovoljcem, odnos organizacij do prostovoljcev in povračilo stroškov prostovoljcem.

8. LITERATURA

• Knjige in zborniki:

1. (1974) *Vojna enciklopedija (7)*. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
2. (1975) *Vojna enciklopedija (10)*. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
3. (1980) *Obća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda (6)*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
4. (1993) *International Military and Defense Encyclopedia (A–B)*. Washington, New York: Brassey's (US), Inc.
5. (1993) *International Military and Defense Encyclopedia (C–F)*. Washington, New York: Brassey's (US), Inc.
6. (1993) *Civilno služenje vojaškega roka*. Ljubljana: Slovenska karitas.
7. (1994) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
8. (1996–1997) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
9. (1997–1998) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
10. (1998–1999) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
11. (1999–2000) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
12. (2000–2001) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
13. (2001–2002) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
14. (2002–2003) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
15. (2003–2004) *The Military Balance*. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies.
16. Battistelli Fabrizio (2003) *The Professionalization of the Italian Armed Forces*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe, 151–169*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
17. Biesemans Sam (1995) *The right to conscientious objection and the European Parliament*. Brussels: European Bureau for Conscientious Objection.
18. Boëne Bernard (2003) *Going, Going, Gone: How France Did Away With Conscription (1996–2001)*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe, 101–131*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
19. Bos-Bakx Miepke, Soeters Joseph (2003) *The Professionalization of the Netherlands' Armed Forces*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe, 83–98*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
20. Fleckenstein Bernhard (2000) *Germany: First post-national army?* V: Moskos Charles et al. *The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War, 80–100*. New York: Oxford University Press.
21. Geršak Teodor (1991) *Problem zavračanja služenja vojaškega roka v državah zahodne Evrope*. V: Grizold Anton (ur.): *Demilitarizacija Slovenije in nacionalna varnost, 184–199*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
22. Grizold Anton (1999) *Obrambni sistem republike Slovenije*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

23. Grizold Anton (2002) *Nova evropska varnostna arhitektura*. V: Malešič Marjan (ur.): Nacionalna in mednarodna varnost, 14–36. Ljubljana: FDV.
 24. Jelušič Ljubica (1997) *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 25. Jogan dr. Savin (1997) *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
 26. Kernic Franc in Callagan Jean M. (2003) *Conscription Versus All-Volunteer Forces: The Case of Austria*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*, 27–42. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
 27. Kotnik – Dvojmoč Igor (2002) *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: FDV.
 28. Kotnik Igor (1994) *Primerjalna analiza naborniškega sistema in poklicnega popolnjevanja oboroženih sil z vojniki v Evropi in severni Ameriki*, magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 29. Lindič Simon (2001) *Primernost obvezniških oboroženih sil v Republiki Sloveniji z vidika geostrateškega položaja*. Ljubljana: FDV.
 30. Malešič Marjan (2003) *A Conscript Army or an All-Volunteer Force? A Contribution to the Discussion in Slovenia*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*, 173–186. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
 31. Malešič Marjan (2003b): *The Discussion on Conscript Army and All-Volunteer Forces in Europe*. V: Callaghan Jean, Kernic Franz (ur.) *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, 191–197. Münster: Lit Verlag.
 32. Moskos Charles C. (2000) *Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm*. V: Moskos Charles et al. *The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War*. New York: Oxford University Press.
 33. Nedič Barbara (2003) *Nadomestno civilno služenje v humanitarnih organizacijah (Karitas in Rdeči križ)*. Ljubljana: FDV.
 34. Pirman Milan (1991): *Civilna služba v luči družbenih sprememb*. Ljubljana: FSPN.
 35. Sotlar Andrej (1995) *Civilno služenje in civilna obramba*. Zbornik strokovno znanstvenih razprav, let. VIII. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 237–250.
 36. Tausers Matjaž (2001) *Trend profesionalizacije oboroženih sil v Evropi in izzivi za Slovenijo*. Ljubljana: FDV.
 37. Unterseher Lutz (2003) *Conscription in Germany – Past, Present, Positions, Plans, Prospects*. V: Marjan Malešič (ur.) *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*, 63–82. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
 38. Williams John Allen (2000) *The Postmodern Military Reconsidered*. V: Moskos Charles et al. *The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War*. New York: Oxford University Press.
- **Članki v znanstvenih in strokovnih revijah ter tiskanih občilih:**
39. Gazdić Sašo (1995) *Služabniki domovine*. Razgledi let. 4, št. 8, 22–23. Ljubljana: Delo.
 40. Haltiner Karl W. (1998) *The definite end of the mass army in western Europe?* *Armed Forces & Society*, let. 25, št. 1, 7–36. Chicago: Inter – University Seminar on Armed Forces & Society.
 41. Janša Janez (1987): *Ugovor vesti in civilna služba v Jugoslaviji*. V: Bavčar Igor (ur.): Časopis za kritiko znanosti, Univerzitetni konferenci ZSMS Maribor in Ljubljana, let. 14, št. 97/98, 28–38. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
 42. Jelušič Ljubica (2003) *Mirovne operacije 1. del*. Slovenska vojska let. 11, št. 5. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.

43. Luštrek Tomaž (1999) *Predstavitev koncepta rezervistov zveznih oboroženih sil ZRN*. V: Zorica Bukinac – Cimperšek (ur.) *Vojstvo* let. 3, št. 6, 47–64. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
44. Manigart Philippe (1998) *Postmoderne vojaške organizacije: sociološka analiza*. Teorija in praksa let. 35, št. 2, 362–369. Ljubljana: FDV.
45. Nuciari Marina (1994) *Rethinking the Military Profession: Models of Change Compared*. V Guiseppe Caforio (ur.): *The Military Profession in Europe*, *Current Sociology* 42 (3), Sage Publications, 7–21.
46. Raušl Marjetka (1999) *Civilno služenje v Evropi*. Študentski utrip, let. 6, št. 5, str. 10–11.
47. van der Muellen Jan, Manigart Philippe (1997) *Zero Draft in the Low Countries: The Final Shift to the All-volunteer Force*. *Armed Forces & Society*, let. 24, št. 2, 315–332.
48. Vegič Vinko (2000) *Ali v Evropi pojutrišnjem ne bo več nabornikov?: Profesionalizacija vojsk evropskih držav in njene meje*. V: Miroslav Ulčar (ur.) *Revija Obramba* let. 32, št. 10, 8–10. Ljubljana: Defensor.

• Raziskovalna poročila

49. (1997) *Out of the margins: the right to conscientious objection to military service in Europe*. London: Amnesty International.
50. (1999) Document 1669: *The move towards professional armed forces in Europe*. Defence Committee, Strategic Studies Institute.
51. (2002) *Compulsory military service in the 21st century, more security for all*. Berlin: Federal Ministry of Defence, Press and Information Office, Public relation branch.
52. (2002) *The National Service in Italy: History, Legislation and the Future*. Roma: Servizio Civile.
53. Forster et al (2001) *Transforming Postcommunist Militaries: Professionalisation of Armed Forces in Central and Eastern Europe*. Brighton: ESRC.
54. Tannert Christof (1998) *Military service and conscientious objection in view of extension of the EU*, 3. dopolnjena izdaja. Bruselj.
55. Vlachova Maria (2001) *Professionalisation of the Army in the Czech Republic*. V: Forster Anthony, Edmunds Timothy in Cottey Andrew (ur.): *Transforming Postcommunist Militaries: Professionalisation of Armed Forces in Central and Eastern Europe*, working paper 30/01, 14–15. Brighton: ESRC "One Europe or Several?" Programme, Sussex European Institute, University of Sussex.

• Dokumenti

56. (2001) MORS: Statistična obdelava podatkov za leto 2000, Ljubljana: MORS.
57. (2001) Splošna navodila o izvajanju nadomestne civilne službe, RKS.
58. (2003) MORS: Podatki za pomoč pri izdelavi diplomske naloge. Ljubljana: MORS.
59. Pravilnik o denarnih prejemkih vojakov in kandidatov za podčastnike ter častnike vojnih enot, Ur. l. RS št. 71/2002 (8. 8. 2002).
60. Razpis za izbiro organizacij in služb, v katerih se bo izvajala nadomestna civilna služba, Ur. l. RS št. 33/2002 (12. 4. 2002).
61. Uredba o prostovoljnem služenju vojaškega roka, Ur. l. RS št. 81/2003 (18. 8. 2003).
62. Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe, Ur. l. RS 97/2001 (4. 12. 2001).
63. Uredba o uveljavljanju ugovora vesti vojaški dolžnosti in o izvajanju civilne službe, Ur. l. RS št. 34/1996 (29. 6. 1996).
64. Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS št. 33/1991 (23. 12. 1991).
65. Zakon o obrambi, Ur. l. RS 82/1994 (30. 12. 1994).
66. Zakon o Rdečem križu, Ur. l. RS št. 7/93 (4. 2. 1993).

67. Zakon o vojaški dolžnosti – uradno prečiščeno besedilo, Ur. l. RS št.108/2002 (12. 12. 2002) po Ur. l. RS št. 18/1991 (27. 4. 1991), Ur. l. RS št. 74/1995 (23. 12. 1995) in Ur. l. RS št. 86/2002 (11. 10. 2002).

- **Intervjuji**

68. g. Stanislav Rupnik, Ministrstvo za notranje zadeve, avgust 2003.

69. g. Alojzij Štefan, Slovenska karitas, 8. 6. 2004.

70. g. Boris Plavšič, Rdeči križ Slovenije, 22. 6. 2004.

- **Medmrežje**

71. Amnesty International Slovenije:

<http://www.amnesty-international.si/predstavitev/kaj.html> (23. 7. 2003).

72. Right to bear Arms – Austria:

<http://www.wri-irg.org/co/rtba/austria0.htm> (21. 10. 2003).

73. Caritas Europa: <http://www.caritas-europa.org/code/en/hp.asp> (8. 6. 2004).

74. Caritas Internationalis: <http://www.caritas.org/jumpnews.asp?idNews=6&idChannel=6> (8. 6. 2004).

75. Cirtek Andrej (2003) Compulsory military service to end 31. 12. 2004:

http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3041&tmpl=templates/tisk_clanku.htm (6. 6. 2004).

76. Conscientious objection today: http://www.ppu.org.uk/special/co_today.html (16. 7. 2003).

77. Conscription and CO in Germany:

<http://www.terra.es/personal/beoc.ebco/Cooverview/germany.htm> (1. 6. 2004).

78. Conscription and Social Service:

<http://www.goethe.de/in/d/frames/filn/e/kubus-e-34-2-t.html> (16. 7. 2003).

79. Dictionary of military terms:

<http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/a/00485.html> (21. 7. 2003).

80. Državni zbor Republike Slovenije sprejel Splošni dolgoročni program razvoja in opremljanja Slovenske vojske:

http://www.mors.si/mors/tiskovno_sredisce/arhiv/200111/t20011129.htm (9. 6. 2004).

81. Germany Announces Military Cuts:

http://www.dw-world.de/english/0,3367,1432_A_1088018_1_A,00.html (8. 6. 2004).

82. Germany Set to Abolish the Draft:

http://dw-world.de/english/0,3367,1432_A_1087140_1_A,00.html (8. 6. 2004).

83. Glavne naloge Slovenske karitas: http://www.karitas.si/predstavitev_naloge.htm (8. 6. 2004).

84. Information on conscientious objection in Canada:

http://www.mcc.org/peace/info/CO_history.html (25. 7. 2003).

85. Right to bear Arms – Italy:

<http://www.wri-irg.org/co/rtba/italy000.htm> (26. 7. 2004)

86. Konec civilnega služenja:

http://www.mors.si/mors/tiskovno_sredisce/arhiv/200312/t20031204_2.htm (6. 5. 2004).

87. Konec naborništva, začetek profesionalizacije vojske:

http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030914_2029257.php?Acl=p2 (9. 6. 2004).

88. Lazarova Daniela (2003) Compulsory military service to end in 2004:

<http://www.radio.cz/en/article/46382> (6. 6. 2004).

89. Lazarova Daniela (2003) Professional army sooner than expected?:

<http://www.radio.ct/en/article/38540> (6. 6. 2004).

90. Military Service, Alternative Social Service, and Conscientious Objection in the Americas: A Brief Survey of Selected Countries: http://www.nisbico.org/report_americas.htm (27. 4. 2003).
91. Overview of the Austrian Armed Forces: http://www.bmlv.gv.at/facts/english/geschichte_bh.shtml (10. 6. 2004).
92. Petrović Vitomir (2003) Ostali bodo brez pomoči civilnikov: <http://www.dnevnik.si/članek.asp?id=60182> (4. 6. 2004).
93. Rdeči križ Slovenije: <http://www2.arnes.si/~ljrksl/> (7. 6. 2004).
94. Rop in Grizold napovedala ukinitve naborniškega sistema služenja vojaškega roka: <http://nato.gov.si/slo/novinarsko-sredisce/sporocila-za-javnost/2208/> (9. 6. 2004).
95. Statut Rdečega križa Slovenije – zveze združenj: <http://www2.arnes.si/~ljrksl/> (7. 6. 2004).
96. War resisters' international: <http://wri-irg.org/en/index.html> (23. 7. 2003).
97. Willoughby Ian (2004) End of civic service poses problems for organisation used to cheap labour: <http://www.radio.cz/en/article/54575> (6. 6. 2004).
98. Zavod čebela – dnevno varstvo karitas: <http://kid.kibla.org/%7Ekaritas/cebela.html> (8. 6. 2004)
99. Zavod Karitas Samarian: <http://www.rkc.si/karitas/KP/index.html> (8. 6. 2004).
100. Žerdin Ali H. (2003) Vojske ni več. Hitrostni rekord pri ukinjanju naborniškega sistema: <http://www.mladina.si/tehdnik/200337/clanek/03-37-24-slo--obramba-in-zascita-ali-h--zerdin> (8. 6. 2004).

9. PRILOGE

Seznam prilog:

PRILOGA A: Vprašalnik – Rdeči križ Slovenije in Slovenska Karitas

PRILOGA B: Deleži obrambnih proračunov

PRILOGA C: Struktura delovanja Karitas v Sloveniji

PRILOGA A

VPRAŠALNIK – RDEČI KRIŽ SLOVENIJE in SLOVENSKA KARITAS

1. Zakaj se je vaša organizacija odločila, da sodeluje na javnem razpisu (Ur. l. RS 33/02) – izbira organizacij in služb, v katerih se bo izvajala nadomestna civilna služba?
2. Kaj je organizaciji predstavljalo civilno služenje in kaj civilniki?
3. Koliko civilnikov je služilo v vaši organizaciji od leta 1997 oz. 1992 dalje?
4. Kaj oz. koliko je vaša organizacija pridobila (izgubila) s civilnim služenjem in civilniki (kakovostni, finančni vidik)?
5. Za kakšne naloge so bili zadolženi civilniki?
6. Ali so civilniki načeloma izpolnjevali svoje naloge vestno in služili poslanstvu organizacije oz. kakšne so bile sankcije v nasprotnem primeru?
7. Ali se je po vašem mnenju s prenehanjem opravljanja nadomestnega civilnega služenja pokazal manko civilnikov – delovne sile v vaši organizaciji in kako ste ta "problem" rešili?
Ali ste nadomestili civilnike z novo delovno silo/prostovoljci ali se je zožil obseg dela?
8. Ali so civilniki prispevali s svojimi znanji k lažjemu (količinsko večjemu) opravljanju dela v vaši organizaciji ali tudi k večji kakovosti dela?
9. Višina stroškov za civilnike in povračilo stroškov za nadomestno civilno služenje v letu 2003?
Kakšno je bilo sodelovanje s pristojnimi na MORS in MNZ?
10. Kakšne socialne in humanitarne učinke sta prinesla zaton obveznega služenja vojaškega roka in s tem možnost opravljanja civilnega služenja za vašo organizacijo?

PRILOGA B

Tabela 5: Delež obrambnega proračuna v obdobju od 1995 do 2001 v državah NATO

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
BELGIJA	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3
DANSKA	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6
FRANCIJA	3,1	3,1	3,0	2,8	2,7	2,6	2,6	2,5
GRČIJA	4,6	4,8	4,6	4,8	5,0	4,9	4,8	4,4
ITALIJA	1,8	2,2	1,9	2,0	2,0	1,9	2,0	1,9
LUKSEMBURG	0,9	0,7	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
NEMČIJA	2,0	1,7	1,6	1,5	1,6	1,6	1,5	1,6
NIZOZEMSKA	2,2	2,1	1,9	1,8	1,8	1,9	1,7	1,5
NORVEŠKA	2,6	2,4	2,3	2,2	2,2	1,8	1,8	1,9
PORTUGALSKA	2,9	2,8	2,6	2,3	2,2	2,2	2,0	2,3
ŠPANIJA	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2
TURČIJA	3,6	3,7	4,2	4,4	5,5	5,2	5,0	5,1
VELIKA BRITANIJA	3,1	3,0	2,8	2,8	2,6	2,4	2,5	2,4
ZDA	3,8	3,6	3,4	3,2	3,1	3,0	3,2	3,3
ČEŠKA	2,8	2,4	2,2	2,1	2,3	2,2	2,2	2,1
MADŽARSKA	1,4	1,7	1,4	1,4	1,6	1,7	1,8	1,8
POLJSKA	2,5	2,8	2,3	2,2	2,1	2,0	2,0	1,9
POVPREČJE NATO	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2

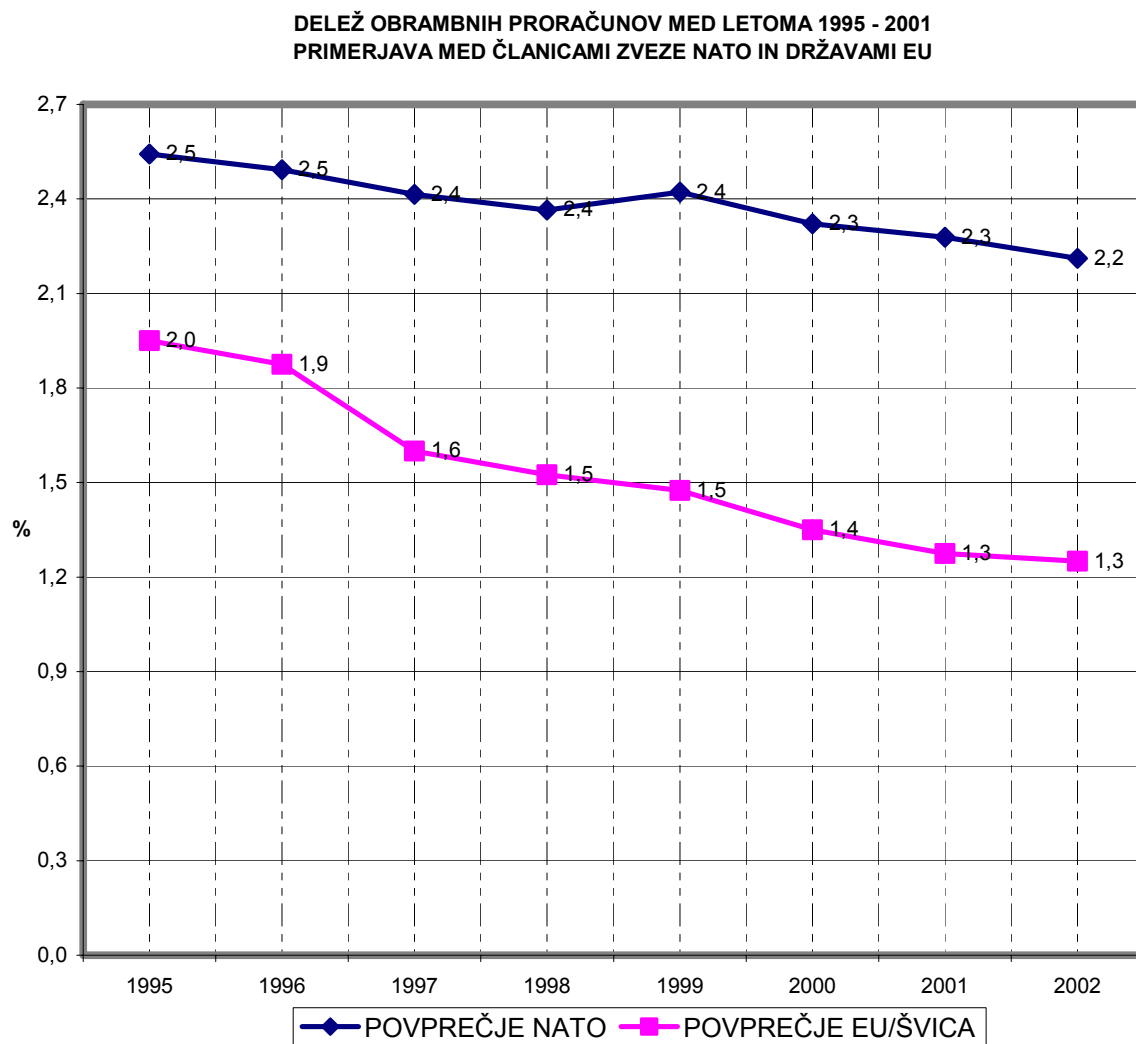
Vir: The Military Balance (1996–1997: 306, 307), The Military Balance (1997–1998: 293, 294), The Military Balance (1998–1999: 295, 296), The Military Balance (1999–2000: 300, 301), The Military Balance (2000–2001: 297, 298), The Military Balance (2001–2002: 299, 300), The Military Balance (2002–2003: 332, 333), The Military Balance (2003–2004: 335, 336).

Tabela 6: Delež obrambnega proračuna v obdobju od 1995 do 2001 v nekaterih ostalih državah EU in Švici

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
AVSTRIJA	1,0	1,0	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8
FINSKA	2,0	2,0	1,7	1,5	1,4	1,3	1,2	1,4
ŠVEDSKA	2,9	2,9	2,4	2,4	2,3	2,0	1,9	1,7
ŠVICA	1,9	1,6	1,5	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1
POVPREČJE EU/ŠVICA	2,0	1,9	1,6	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3

Vir: The Military Balance (1996–1997: 306, 307), The Military Balance (1997–1998: 293, 294), The Military Balance (1998–1999: 295, 296), The Military Balance (1999–2000: 300, 301), The Military Balance (2000–2001: 297, 298), The Military Balance (2001–2002: 299, 300), The Military Balance (2002–2003: 332, 333), The Military Balance (2003–2004: 335, 336).

Graf 1: Primerjava deležev obrambnih proračunov NATO – EU/Švica



PRILOGA C

Slika 1: Struktura delovanja Karitas v Sloveniji



Vir: <http://www.karitas.si/predstavitev.htm>; 8. 6. 2004.